

JÖNKÖPING UNIVERSITY
School of Health and Welfare

Doctoral Thesis

Ungdomars berusningsdrickande – Vem, var och med vilka?

Birgitta Ander

Doctoral Thesis in Social Work

Ungdomars berusningsdrickande – Vem, var och med vilka?
Dissertation Series No. 087

© 2018 Birgitta Ander

Published by
School of Health and Welfare, Jönköping University
P.O. Box 1026
SE-551 11 Jönköping
Tel. +46 36 10 10 00
www.ju.se

Printed by BrandFactory AB 2018

ISSN 1654-3602
ISBN 978-91-85835-86-7

Abstract

The overall aim of this thesis is to investigate adolescent drinking to drunkenness and connected contextual factors. The thesis is based on four studies, addressing different aspects: The first explores arenas of adolescent drunkenness, and the meaning the adolescents attribute to them. The second investigates Swedish adolescents discourse on alcohol and parties, as well as positive and negative effects of alcohol consumption. The third reports on early onset, i.e. before the age of 14, in substance use, including alcohol drinking and drunkenness, and predicts this from various psychological and social factors. The fourth examines contexts of drunkenness, i.e. where and with whom 15-year olds in Sweden get drunk. Furthermore, the importance of the place and social context for drunkenness in adolescence, and what importance and strategies young people themselves associate with their alcohol consumption are examined.

The studies derive from two data samples. Articles I and II utilise qualitative methods and explore Swedish changing arenas for adolescent drunkenness and adolescent discourse on drunkenness and the importance of place and space. Article I stems from a qualitative interview-material with an ethnographic approach. Twenty-three adolescents (7 females and 16 males) from three small communities in the south of Sweden in the ages of 16 to 18 were interviewed. The material also included contacts with outreach social workers on local, regional and national level as well as participating observations. The data for Article II stems from the interviews with twenty-three adolescents. Article I was analysed through text-analysis and Article II through thematic analysis.

Articles III and IV conduct quantitative analyses, and stems from the multidisciplinary research programme, Longitudinal Research on Development In Adolescence (LoRDIA) which follows adolescents from the age of 12 and 13 until they are 18 years old, focusing on substance use and misuse, health and ill-health, peer relations and school functioning through self-reported questionnaires. Different

data collection waves were used, and combined them two and two, for cross-sectional analyses. Article III combined the first two waves and by doing so, covered 91 percent of the study population of 1896 students aged 13-14. Article IV combined all 1355 grade 9 students from waves 3 and 3b. Article III investigated early onset in substance use and was analysed with bivariate and multivariate logistic regression models. Article IV investigated frequency of drunkenness and different outcomes from drunkenness in different contexts, as well as with whom adolescents got drunk together with and the negative consequences of getting drunk.

The result indicates a change from drinking to drunkenness at outdoor places. The outdoor places, both public and hidden, that has been used for adolescents socializing and drinking to drunkenness were empty. Homes, without present adults are the most common places for parties. The parties stand for mainly positive experiences and a break in everyday life. Being in a home arena allows for increased control, both over own drunkenness but also over who is allowed at the party and who is not. The dissertation also investigates early onset in use of alcohol and drunkenness and shows that delinquency, perceived parental permissions and availability of substances are the strongest factors predicting onset among 13-14-year-olds. The dissertation shows that most drunkenness experiences are reported in homes without adults present, not in outdoor and hidden places. Drinking in homes did not lower the association with high frequency of drunkenness, negative consequences or peer problems.

The conclusion shows the importance of place and space in understanding adolescent drunkenness and partying.

Delarbeten

Denna avhandling bygger på följande fyra delarbeten:

Artikel I

Ander, B.; Abrahamsson, A. & Gerdner, A. (2015). Changing arenas of underage adolescent binge drinking in Swedish small towns. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(4), 427-442. (Publicerad)

Artikel II

Ander, B.; Abrahamsson, A. & Bergnehr, D. (2017). 'It is ok to be drunk, but not too drunk': party socializing, drinking ideals, and learning trajectories in Swedish adolescent discourse on alcohol use. *Journal of Youth Studies*, 20(7), 841-854. (Publicerad)

Artikel III

Ander, B.; Fransson, E I.; Bergnehr, D. & Gerdner, A: Onset of substance use in early adolescence (Manuskript under granskning för publicering)

Artikel IV

Ander, B.; Bergnehr, D.; Fransson, E I. & Gerdner, A: Where and with whom – contexts of 15-year-olds' drunkenness. (Manuskript under granskning för publicering)

Artiklarna publiceras med tillstånd av respektive utgivare

Innehållsförteckning

Tack	7
Förord.....	10
Introduktion.....	12
Bakgrund.....	15
Ungdomstiden.....	15
Ungdomars bruk av alkohol	16
Ungdomars substansbruk i Sverige	16
Ungdomars substansbruk i Europa.....	18
Anledningar till ungdomars alkoholbruk.....	19
Berusningsdrickande	20
Tidig debut i bruk av alkohol och berusningsdrickande	22
Det sociala sammanhanget	24
Föräldrar	24
Vänner	26
Festen.....	27
Plats och rum	28
Plats och rum, teorier.....	32
Rational för avhandlingen	36
Syfte	37
Metod.....	38
Kvalitativa studier: Artikel I och II	40
Artikel I: Design	40
Artikel II: Design.....	41
Artikel I: Processen i materialinsamling – de första stegen	41
Artikel I: Analys	44

Artikel II: Analys	45
Kvantitativa studier: LoRDIA.....	46
Artiklarna III och IV: Design.....	48
Artikel III: Urval	48
Variabler.....	50
Artikel IV: Urval och bortfall.....	50
Artikel III: Datahantering.....	51
Artikel IV: Datahantering.....	52
Artikel III: Analys	52
Artikel IV: Analys.....	53
Etiska överväganden.....	54
Artikel I och II.....	54
Artikel III och IV.....	56
Resultat.....	59
Kvalitativa studier	59
Artikel I	59
Artikel II.....	60
Kvantitativa studier	62
Studie III.....	62
Studie IV.	68
Diskussion	73
När?	74
Vem?	74
Var?	78
Med vilka?.....	80
Varför?	81

Hur?	82
Metoddiskussion	85
De kvalitativa studierna	85
Kvalitativa artiklar – Relevans	88
De kvantitativa studierna – LoRDIA.....	89
Slutsatser	93
Summary in English.....	94
Introduction	94
Methods	94
Results	95
Conclusion.....	96
Referenser:	98

Tack

Tänk att ha haft möjligheten att skriva en avhandling inom ett område som jag verkligen är intresserad av!

Under arbetets gång har jag kommit fram till att arbetet med att skriva en avhandling kan liknas vid arbetet på kolonilotten. Mycket grundarbete behövs för att få någonting att gro och börja växa. För att få någonting att skörda behövs gödsel/näring tillföras jorden i lagom mängder, de mer erfarna trädgårdsmästarna behöver finnas till hands och ge råd om vad som växer bra i den leriga myllan och vilka grönsaker jag ska satsa på och när jag bör rensa bort ogräs som tar näring från annan gröda. Dessutom är alla grannarna på kolonilottsområdet viktiga, de ger praktiska odlingstips, bjuder på fika och lånar ut redskap.

Tack till min handledare, ni har varit utmärkta trädgårdsmästare! Tack Arne Gerdner, min huvudhandledare. Du är klok, kunnig, noggrann och inspirerande. Det märks att du är intresserad av trädgårdsarbete!

Tack till mina biträdande handledare Disa Bergnehr och Eleonor Fransson, för att ni gett mig näring, inspiration och orken att fortsätta arbetet.

Tack till min tidigare biträdande handledare Agneta Abrahamsson, din envishet och kunskap har varit en god grogrund. Tack också till Birgitta Sidenvall som i avhandlingens tidiga fas inspirerade mig i etnografins möjligheter.

Tack till de ungdomar som jag träffat under mina år som fältare, hoppas att ni hittat er väg i livet. Tack också till alla er som har delat med er av era erfarenheter under avhandlingens gång. Tack också till mina f.d. arbets- och samarbetskamrater under alla åren som fältare, utan goda arbetskamrater blir det magra skördar.

Tack till alla kollegorna på ASA (Avdelningen för socialt arbete), Hälsohögskolan Jönköping University. Tack till Monika Wilinska för

konstruktiva och utvecklande reflektioner. Tack till Ulrika Börjesson för inspirerande ”foodie” tips. Tack också till mina f.d. kollegor Ingvar Ederborn, Marianne Fast, Eva-Lena Käll och Ulla Åhnby.

Tack to Mary McCall for all your help in explaining the hidden world of statistics and SPSS.

Tack till FoUrum social välfärd, Region Jönköpings län som finansierade första året av mitt avhandlingsarbete. Ett speciellt tack till Karin Westling som möjliggjorde att jag kunde starta avhandlingsarbetet, men som tyvärr inte längre finns hos oss.

Tack till Hälsohögskolan, Jönköping University som finansierade avhandlingens andra år.

Tack till LoRDIA som finansierade resterande doktorandtid. Det har varit mycket fruktbart att få vara en del av LoRDIA:s forskningsprogram och få vara en del i all forskning som växt fram. Tack till mina doktorandkollegor i LoRDIA: Sabina Kapetanovic, Frida Lyngnegård, Karin Boson, Johan Hagborg och Russel Turner, samt alla seniora forskare knutna till LoRDIA. Tack också till Timo Liffner och Helena Engkvist för all er hjälp med datafiler och allt annat. Forskningsprogrammet LoRDIA finansieras av Forte (Forskningsrådet för Hälsa, Arbetsliv och Välfärd), VR (Vetenskapsrådet), Formas (Forskningsrådet för areella näringar och samhällsbyggande) och VINNOVA (Sveriges innovationsmyndighet).

Tack till Björn Andersson och Torbjörn Forkby, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet för att ni som externa granskare vid mina mitt- och slutseminarier bidragit med insiktsfulla och kreativa kommentarer.

Tack till Elisabet Storvoll och alla på dåvarande SIRUS (numera Folkhelseinstituttet, Oslo), för att jag fick auskultera hos er under några lärorika veckor.

Tack till personalen på it-helpdesk för all katastrofhjälp under åren. Tack också till Högskolebiblioteket och speciellt till Gunilla Brushammar och Elisabeth Nylander för all hjälp med trilskande referenser.

Tack till Forskarskolan Hälsa och Välfärds föreståndare Jan Mårtensson (och till f.d. föreståndaren Bengt Fridlund) och forskningsutbildningskoordinator Karolina Boberg (och till f.d. koordinatorena Kajsa Linnarsson och Paula Lernerstål da Silva).

Tack till alla doktorandkollegor på forskarskolan Hälsa och Välfärd. Tack för alla lärorika seminarier och inspirerande fikaprat. Ett resultat av dessa fikastunder är bokklubben och nu hoppas jag dessutom orka läsa böckerna som det är så roligt att diskutera tillsammans med er. Tack till Åsa Söderqvist som jag delade rum, diskussioner och godispåsar med under några år. Tack för alla njutbara ”early-morning-fikor” (Louise Baeck-Larsen, Saffran Möller, Hanna Ahonen, Louise Rundqvist och alla ni andra).

Tack till mina medförfattare till boken *Möten i mellanrummet- socialt förebyggande arbete med ungdomar* (Malin Andersson, dessutom f.d. kollega, Kajsa Jordevik och Annukka Leisti). Det var i arbetet med boken som en tanke föddes att kanske, kanske skulle det finnas möjlighet att någon gång få möjlighet att forska.

Tack till släkt och vänner. Tack för era frågor om mitt arbete, ni förstod nog inte riktigt vad jag höll på med men ni visade alltid ett intresse. Tack speciellt till Nesto och Walter som föddes under arbetes gång och som redan hunnit berika mitt liv.

Ett stort tack till dig Lena, utan allt ditt stöd, goda middagar och ditt stora engagemang hade det aldrig blivit en avhandling.

Liljeholmen, Jönköping, januari 2018

Birgitta Ander

Förord

Under drygt 20 år har jag arbetat inom kommunal socialtjänst, varav de flesta av de åren som fältsekreterare, 'fältare', med förebyggande och uppsökande ungdomsarbete. Där har jag fått chansen att möta ungdomar och följa dem under några, oftast turbulenta år då många börjat dricka alkohol och festa. Det utmärkande för fältarbetet är att kontakterna med ungdomarna oftast sker på helt andra platser än på socialkontoret och dessutom, vid helt andra tidpunkter. Ibland var det planerade möten och ibland spontana möten där vi som fältsekreterare bjöd in oss själva för att prata och skapa kontakter med ungdomarna. Platsens betydelse har därför under lång tid varit av intresse för mig. Vad är det som "gör" en plats, hur påverkar platsen vad som sker och vilka är personerna som söker sig dit? Hur resonerar ungdomarna själva kring platsens och umgängets betydelse, och varför de börjar använda alkohol?

Miljöerna där ungdomarna och jag som fältare har vistats kan se ut som följande: den avskilda dalgången som ligger i utkanten av ett radhusområde. Under åren har olika grupper av mestadels högstadieungdomar gjort platsen till sin egen för kortare eller längre perioder. Grupperna kunde bestå av bara några få personer, men ibland betydligt större antal. Oftast var de lokalt förankrade och kom från bebyggelsen i närområdet. De har grillat, pratat, festat och ibland bara haft tråkigt tillsammans. Samlingsplatsen bestod av en liten eldstad, några träbänkar att sitta på, en liten bäck, och det kanske viktigaste, avskildhet. Ibland har där varit större samlingar med ungdomar från hela kommunen. En påskafton var hela backen var full av kraftigt berusade ungdomar som ramlade omkull i leran i backarna. Det var kallt, regnigt och mörkt.

En annan samlingsplats har varit inomhusgången som förbinder tågstationen med stadens centrum. I gången finns höga kanter man kan sitta på, trots att metallskenor satts upp för att göra det svårare att sitta. Några ungdomar vistades där regelbundet, nästan dagligen under

ett par år medan andra syntes där under en kortare tid. Oftast verkade det som de gjorde ingenting. De tittade på alla som gick förbi, och provocerade dem genom sin klädsel, med kommentarer, eller med att dricka öl. Platsen de valt tycktes svetsa dem samman, de visade upp sig, och fick markera sitt avståndstagande från vuxenvärldens regler. På samma ställe samlades ibland också några av stadens kända brukare av alkohol och andra droger. Vuxenvärlden, i form bl.a. polis, fältare, andra ungdomsarbetare och ”Farsor och morsor på stan”, besökte platsen regelbundet och försökte få ungdomarna att lämna platsen och hinna andra aktiviteter.

Ovanstående bilder beskriver två helt olika platser men visar också på vikten för ungdomarna av ”deras valda” plats. Den valda platsen möjliggjorde en interaktion med andra ungdomar och den gav möjlighet till att bli sedda eller att undvika att bli sedda. Gemensamt för platserna var att där kunde användningen av alkohol och tobak ske tillsammans med kamrater.

Platsens betydelse för ungdomars berusningsdrickande var också utgångspunkten för avhandlingsarbetet. Platsen var tänkt att vara olika utomhusarenor där jag som fältare tidigare träffat ungdomarna och där jag som forskare nu skulle möta dem. Planeringen stämde dock inte längre med verkligheten, de platser där ungdomar traditionellt vistats visade sig ligga öde. Avhandlingen kom därmed att både handla om varför utomhus-platserna mest gapade tomma och vikten av hem- och utomhusarenorna för att träffa vänner, festa och berusningsdricka.

Forskarskolan Hälsa och Välfärd är en tvärvetenskaplig miljö och denna avhandling är den sista som skrivs i ämnet socialt arbete. Socialt arbete är i sig själv ett tvärvetenskapligt ämne som utgår från teorier och kunskap från t.ex. sociologi, rättsvetenskap, statsvetenskap och psykologin.

Introduktion

Ungdomars bruk av alkohol skildras i massmedia och av beslutsfattare enbart som ett problem. Från statsmakternas sida finns önskemål om att ungdomar ska minska sin konsumtion av alkohol och andra substanser samt att den reella debutåldern ska höjas. Mycket av den aktuella debatten, både i massmedia och inom forskningen fokuserar nästan enbart på ungdomars bruk av alkohol som ett socialt problem.

I regeringens ANDT-strategi (Alkohol, Narkotika, Dopning, Tobak) finns följande mål för att minska ungdomars användande av alkohol och andra substanser. ”1. Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska. 2. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska” (Socialdepartementet, 2016, s. 1). Det är Folkhälsomyndigheten som är ansvarig för att genomföra strategin och de olika länsstyrelserna är ansvariga för tillsynen av att strategin genomförs. Minderårigas alkoholbruk förknippas av vuxenvärlden med många olika problem, bl.a. med fester som urartar, bråk och slagsmål, kraftig berusning, och riskerna för ett sexuellt utnyttjande av främst flickor. Samhället, d.v.s. föräldrar, skola, socialtjänst, andra kommunala förvaltningar, polis och civilsamhälle, satsar stora resurser på att minska bruket (se t.ex. Socialdepartementet 2016). Den rådande normen att ungdomar inte ska dricka alkohol och berusa sig är allmänt accepterad i samhället. Bland annat visade resultatet av en studie att mindre än 8 procent av föräldrarna tyckte att ungdomar under 18 år skulle få dricka alkohol (Pettersson, Linden-Boström, & Eriksson, 2009). Många skolor, organisationer och föreningar satsar stora resurser på olika drogforebyggande program riktade till ungdomar, främst i högstadiet, och ofta även till deras föräldrar (se t.ex. SBU 2015)

Ungdomars bruk av alkohol i Sverige har under de senaste åren minskat, och är nu det lägsta sedan de nationella drogvaneundersökningarna startade på 1970-talet. Samma trend med nedåtgående alkoholkonsumtion ses i de flesta länderna i Västeuropa.

Drogvaneundersökningarna visar också att det skett en minskning i bruk av även andra substanser, t.ex. cannabis och tobak (Gripe, 2015). Trots detta satsas fortsatta resurser på att minska ungdomars bruk av alkohol och andra substanser, då det fortsatt finns grupper som börjar med bruket av alkohol i unga åldrar och som riskerar att utveckla ett framtida risk- eller missbruk.

I politiska diskussioner och tidigare forskning av svenska förhållanden belyses sällan ungdomarnas egna berättelser om sitt bruk, och inte heller platsen och rummets och det sociala sammanhangets betydelse för användningen av alkohol.

Ungdomar upplever även positiva effekter av deras användning av alkohol, inklusive berusningsdrickande, som sällan lyfts fram. Det är rimligt att även utgå från dessa positiva upplevelser om man vill förstå varför ungdomar berusningsdricker (Valentine, Holloway, Jayne, & Knell, 2007). Denna avhandlings centrala tema är ungdomars drickande av alkohol till berusning, var detta sker och tillsammans med vilka personer. Även användningen av andra substanser berörs men huvudfokus ligger på berusningsdrickande. Avhandlingen undersöker i huvudsak ungdomar i åldrarna 13 till 17 år, (i intervjuerna deltog även tre 18-åringar) d.v.s. i åldrar då det enligt svensk lag inte är tillåtet att bruka alkohol.

Avhandlingens grundas på två olika material, ett kvalitativt och ett kvantitativt. Artikel I har en etnografisk ansats och undersöker betydelsen av plats och rum för ungdomars berusningsdrickande. Artikel II utgår från intervjuer där ungdomar i tre kommuner intervjuats och fokuserar på ungdomarnas egna tankar och åsikter om alkohol, festen, vänner, och fördjupar analyserna av platsens betydelse.

Det andra materialet består av enkäter som samlats i forskningsprogrammet Longitudinal Research on Development In Adolescence (LoRDIA), ett tvärvetenskapligt forskningsprogram som följer tonårsutvecklingen för två årskohorter av ungdomar från det att

de är 12–13 år till de är 18 år (artikel III och IV). Frågorna i studiens enkäter till ungdomarna handlar bland annat om bruk av olika substanser, hälsa, skola, kamrater och föräldrar. Artikel III undersöker tidig debut i substansbruk hos 13–14-åringar. Artikel IV fokuserar på olika kontext för berusningsdrickande och tillsammans med vem detta sker.

Materialen möjliggör olika och kompletterande frågeställningar. I Artikel I, II, och IV ligger fokus på platsens och det sociala sammanhangets betydelse i bruket av alkohol till berusning. I Artikel III studeras faktorer bakom en tidig debut i bruk av tobak, alkohol och droger, och för alkoholens del gäller det både debut i alkoholdrickande och debut i berusningsdrickande av alkohol.

Bakgrund

Denna avhandling inom socialt arbete utgår från ett brett perspektiv med inspiration från ett flertal olika teorier och forskningsfält. Mina frågeställningar rör ungdomars berusningsdrickande av alkohol: vem som debuterar i berusningsdrickande, när detta sker, samt var och med vilka det sker? Etiologin gällande ungdomars alkoholbruk är flerfaktoriellt och innehåller komplexa samband. I de stycken som följer ger jag en bild av vad som framkommer i detta breda forskningsfält, och vilka teoretiska utgångspunkter och analytiska tillvägagångssätt som har influerat avhandlingens olika studier.

Ungdomstiden

Adolescensen, eller tonåren innebär en väg mot vuxenblivande, när det gäller den biologiska, fysiska, psykiska, kognitiva och sociala utvecklingen (Gunnarsson, 2012). Det är en process där tonåringen söker sig mer till umgänget med vänner och orienterar sig mot det som symboliserar vuxenvärlden (Steinberg, 2008). Att definiera vad ungdomstiden innebär för olika personer är inte enkelt. Är det en unik fas jämfört med det tidigare livet som yngre barn eller det en början på tiden som sedan följer som ung vuxen? Adolescensen är indelad i olika faser men det finns ingen enhetlig definition vid vilken ålder dessa börjar eller slutar. Fasernas indelning är ofta beroende av vilka olika utvecklingsfunktioner som ska undersökas (Christiansen, Smith, Roehling, & Goldman, 1989).

Barn och ungdomar kan visa stor mognad och stort ansvar i vissa sammanhang och betraktas därmed ofta som "nästan vuxna". I andra fall kan deras beteende förminska om det upplevs som omoget och barnligt (Valentine, 1997). Inom, den så kallade, barndomssociologin förekommande begreppen being (varande) och becoming (blivande/kommande). Being (varande) belyser vikten av att undersöka barns och ungas liv i den ålder de befinner sig, här och nu, och inte enbart att undersöka deras utveckling till att bli vuxna. I becoming (blivande/kommande) ligger tanken att barn och ungdomar

(liksom vuxna) är i en dynamisk ständig utveckling, d.v.s. utvecklingen sker inte i en rak linje, och det som betraktas som mognad och omognad varierar, beroende på situation och sociokulturell kontext. (Halldén, 2007; Lee, 2001). Dessa tankar har i delar inspirerat design, analys och angreppssätt i denna avhandling.

Ungdomars bruk av alkohol

Redan bland ungdomar i den tidiga adolescensen, då flertalet inte ännu varit berusade, tycks kunskap om alkoholens problematiska sidor vara relativt kända. Fraga m.fl. (2011) visar i en studie från Portugal att 13-åringar väl känner till många alkoholrelaterade skador, och att alkohol inte bara dricks för att ha trevligt, utan att det också kan drickas då man är nedstämd eller försöker fly bort från problem. En studie från Storbritannien visar att barn redan i 5–12 års åldern känner till alkoholens skadliga effekter och att de anser alkoholen vara en produkt för vuxna (Valentine, Jayne, & Gould, 2014).

Ungdomars substansbruk i Sverige

I Sverige inträder den lagliga rätten att bruka alkohol vid 18 års ålder. Det är samma ålder som myndighetsåldern, rätten att rösta i politiska val, och rätten till att ta körkort – samtliga är betydande vuxenmarkörer.

Regelbundet återkommande drogvaneundersökningar genomförs på nationell nivå (i årskurs 9 och gymnasiets årskurs 2) av Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikafrågor (CAN) och på regional nivå (t.ex. Folkhälsoenkät Region Jönköpings). På lokal nivå genomför enstaka kommuner undersökningar (t.ex. ANDT Jönköpings kommun, årskurserna 7, 8 och 9 samt gymnasiets årskurs 2).

De årligen genomförda nationella drogvaneundersökningarna visar att antalet elever i årskurs 9 och gymnasiets årskurs 2 som druckit alkohol sjunker och att årskonsumtionen har minskat för både flickor och pojkar under 2000-talet. När det gäller årskurs 9 så är siffrorna de lägsta sedan drogvaneundersökningen startade 1971 (Englund, 2016).

Hallgren m.fl. (2012) visar att även om de nationella siffrorna visar en nedåtgående trend gällande användningen av alkohol, så finns det samtidigt en utveckling som tyder på en polarisering i och med att ett ökande antal ungdomar blivit inlagda på sjukhus p.g.a. att de varit kraftigt berusade. Trots minskande andel som alls konsumerar alkohol så är berusningsdrickande alltså ett problem.

Situationen i Sverige gällande konsumtionen av alkohol år 2016 redovisas i Tabell 1

Tabell 1. Resultat från CAN:s drogvaneundersökning 2016.

	Druckit alkohol senaste 12 månaderna, %	Årskonsumtion alkohol, liter ren alkohol
Årskurs 9		
Flicka	44	0,9
Pojke	36	1,2
Gymnasiet, årskurs 2		
Flicka	76	2,3
Pojke	73	3,4

Tabellen visar att antalet flickor i årskurs 9 och gymnasiets årskurs 2 som dricker alkohol är således något högre än för pojkar i motsvarande årskurser. Skillnaden i konsumtion mellan flickor och pojkar har minskat något under de senaste åren, men fortfarande konsumerar pojkar enligt undersökningen mer alkohol jämfört med flickor. Mellan 2002–2016 har volymen konsumerad alkohol sjunkit för årskurs 9 och gymnasiets årskurs 2 med 50 respektive 35 procent. Mätningarna 2017 visar låga nivåer av alkoholkonsumtion både årskurs 9 och bland gymnasiets årskurs 2 elever. Den sjunkande

trenden från de senaste åren kan dock ha bromsats upp mellan åren 2016 och 2017 (Thor, 2017).

Det görs betydligt färre undersökningar rörande ungdomar som är yngre än 15 år, och de som genomförs är då oftast på lokal nivå. Ett skäl till att så få återkommande drogvaneundersökningar genomförs i årskurs 7 och 8 är troligen att det krävs föräldrars tillstånd med barn under 15 år. Siffrorna från olika undersökningar går inte heller alltid att jämföra då frågorna kan vara utformade på olika sätt. Trenden att alkoholkonsumtionen och bruket av andra substanser har gått ner de senaste 15 åren är dock tydlig.

CAN:s drogvaneundersökning 2016 (Englund, 2016) visar också att det finns skillnader i ungdomars substansbruk som relaterar till kommunstorlek, var i landet och till ungdomarnas socioekonomiska bakgrund. Till exempel dricker eleverna i årskurs 9 mer alkohol i glesbygdskommuner jämfört med det nationella genomsnittet (1,8 liter/år jämfört med 1,5 liter/år). När det kommer till användningen av cannabis och andra droger är situationen den omvända, såväl på gymnasiet som i årskurs 9 visade elever i glesbygd, tätbygd och mellanbygd lägre siffror jämfört med storstäderna Stockholm och Malmö. En studie visar att det också förekommer socioekonomiska skillnader i användningen av alkohol. Studien visar att ungdomarna från fattigare områdena drack mindre alkohol än ungdomarna från mer välbeställda områden. Ungdomarna från de fattigare områdena rapporterade dock fler alkoholrelaterade problem medan ungdomar från de mer välbärgade områdena rapporterade den högsta alkoholkonsumtionen av alla (Pedersen, Bakken, & Soest, 2015).

Ungdomars substansbruk i Europa

Bruket av alkohol, men också av tobak och cannabis, minskar inte bara i Sverige utan även i ett stort antal andra länder i Europa. The European Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) sammanställer resultat från drogvaneundersökningar för 16-åringar från 38 länder och regioner i Europa. De flesta andra ländernas siffror

för rökning, bruk av alkohol och cannabis var högre än motsvarande siffror i Sverige (Guttormsson & Leifman, 2016). När det gällde 16-åringar hade 48 procent av genomsnittet i de deltagande europeiska länderna druckit alkohol. Detta kan jämföras med 26 procent i Sverige. När det gäller intensivkonsumtion av alkohol under den senaste månaden, så var siffrorna för genomsnittet i de andra europeiska länderna 35 procent jämfört med 22 procent för Sverige (ESPAD Group, 2016). Bräker m.fl. 2015 visar i en studie om 11–18-åriga ungdomars alkoholbruk i 31 europeiska länder på fyra olika typer av alkoholbruk: mild (73,6 %) tillfällig (20,0 %), frekvent (3,8 %) och tungt tillfälligt bruk (2,5 %). I en annan jämförande studie av olika dryckesmönster mellan olika länder (Bendtsen et al., 2014), framgår att berusningsdrickande bland ungdomar är relaterat till höga nivåer av alkoholkonsumtion bland föräldrarna och dessutom en svag nationell alkoholpolitik.

Anledningar till ungdomars alkoholbruk

När svenska ungdomar upp till 20 års ålder själva tillfrågades kring deras användning av alkohol i en studie med några år på nacken, menade de att användningen av alkohol är socialt accepterat till skillnad från användning av narkotika (Sato, 2004). I en internationell studie som har studerat orsaker till ungdomars alkoholbruk ger ungdomarna följande skäl till att de dricker: att slappna av, känna spänning, kamratskap och att det är en tradition. Det är med andra ord samma skäl som många vuxna ger (Kloep, Hendry, Ingebrigtsen, Glendinning, & Espnes, 2001). Att dricka alkohol tillsammans med kamrater kan bidra till att känna samhörighet och kan också vara ett sätt att bekräfta sin identitet. Identiteten 'vi som festar ihop' skapar skillnad mellan 'vi' och 'dom', vi som dricker och dom som inte dricker. Coleman m.fl. (2005) hävdar att då bruket av alkohol är vanligt inom vuxenvärlden blir det en utmaning för tonåringen att lära sig att handskas med alkoholen på ett för dem och i det sociala sammanhanget ansvarsfullt sätt. För yngre ungdomar kan användningen av alkohol ses som ett sätt att skilja mellan olika grupper, t.ex. "barnsliga" aktiviteter för yngre och alkoholrelaterade

aktiviteter där ungdomarna vill visa sig som lite äldre och mognare (Newburn & Shiner, 2001).

Bilden av mycket berusade ungdomar som framhävs av olika delar av vuxenvärlden är omdiskuterad. T.ex. Percy m.fl. (2011) hävdar att ungdomars användning av alkohol ofta kännetecknas av kontroll och planering. Och Szmigin m.fl. (2008) utsträcker detta påstående till att även gälla ungdomars berusningsdrickande – genom att visa att de kan kontrollera sitt drickande och sin berusning visas också mognad och ansvarstagande. Flickor och pojkar som kan kontrollera sitt drickande ses som mer mognare, medan de som misslyckas och blir för berusade tittas ned på av andra ungdomar (Aresi & Pedersen, 2015).

Begreppet kontroll är därmed viktigt; inklusive att kunna ha kontroll över berusningen. När ungdomarna tappar kontrollen är det viktigt för dem att ha en strategi för att det inte ska upprepas (Sulkunen, 2002). 'Controlled loss of control' är en term som ursprungligen beskriver kvinnor som använder alkohol och droger på olika klubbar och hur de söker en säker plats och sammanhang där de kan tappa kontrollen. Termen används även för att beskriva beteenden bland ungdomar där berusning söks, men i säkra omgivningar (Measham, 2002).

Berusningsdrickande

I denna avhandling kommer begreppet berusningsdrickande att användas och det är ungdomarna själva som definierat om de har varit berusade.

Det finns flera sätt att beskriva berusning, i denna avhandling används två kompletterande beskrivningar där den ena är en beskrivning av mer kvalitativt slag. Ett drickande på ett hedonistiskt sätt för att förändra sin sinnesstämning och släppa hämningar tillsammans med andra, ett sätt att nå utanför den vardagliga gemenskapen, en parentes i tillvaron då man tillåter sig sådant man inte annars vågar eller tillåter sig. Det andra är ett kvantitativt sätt att skatta berusningsdrickande till skillnad från annan alkoholanvändning.

I en flitigt citerad studie från 1990-talet (Hawkins, Catalano, & Miller, 1992) visas på betydelsen av att studera sambanden mellan olika sociala, psykologiska och genetiska faktorer gällande ungdomars berusningsdrickande. Författarna hävdar att dessa faktorer är viktiga för att förstå ungdomars berusningsdrickande och de negativa konsekvenserna som kan uppkomma, t.ex. kriminalitet, våld och trafikolyckor. Utgångspunkten är alltså de multifaktoriella ”bio-psyko-sociala” teorierna, d.v.s. för att förstå komplexiteten rörande att förklara ungdomars användning av alkohol och andra substanser så räcker det inte med endast en teoretisk utgångspunkt, en nivå som skulle kunna förklara allt, utan flera olika paradigmatiska nivåer behöver kombineras (t.ex. Arthur, Hawkins, Pollard, Catalano, & Baglioni, 2002).

Gällande utvecklandet av problem senare i livet relaterat till tonåringars berusningsdrickande hävdar flera forskare att många olika faktorer spelar in, t.ex. Hägele m.fl. (2014) hävdar att miljöbetingade och genetiska riskfaktorer är viktiga, och speciellt om de interagerar med varandra påverkar det utvecklingen av ett alkoholberoende. Prescott & Kendler (1999) hävdar också att ärftliga faktorer är viktiga och indikerar att 50–60 procent av förklaringen till människors missbruksproblem kan förklaras genom ärftlighet. Andra studier har funnit att ett mer problematiskt substansanvändande är även det kopplat till genetiska faktorer men att däremot åldern för debut är mer kopplat till miljömässiga faktorer (Heiman, Ogburn, Gorroochurn, Keyes, & Hasin, 2008). Vidare visar Kendler m.fl. (2012) på samband mellan föräldrars bruk av olika substanser och en ökad risk för ungdomar att utveckla substansrelaterade problem. Att vara ung och ofta och regelbundet berusningsdricka är associerat med fler alkoholrelaterade skador längre fram i livet. Detta gäller speciellt om föräldrarna ofta är berusade, ungdomarna har dålig motivation för skolarbete och har hög impulsivitet (Brunborg, Norström, & Storsvoll, 2017).

Tidig debut i bruk av alkohol och berusningsdrickande

Det finns ingen enhetlig definition av åldrar när det gäller begreppet tidig debut, många använder upp till 15–16 år som tidig debut, medan andra främst ser tidig debut i lägre ålder, 13–14 år, i undantagsfall ännu tidigare, 10–12 år. Skillnaden i åldersangivelser för tidig debut gör det svårt att jämföra olika studier (Adolfson et al., 2014). En annan faktor som försvårar jämförelsen är att vissa studier undersöker tidig debut i alkoholdrickande, medan andra undersöker tidig debut i berusningsdrickande av alkohol.

I en översiktsartikel av Rossow (2006) ifrågasätts om det finns kausalitet mellan tidig debut och senare alkoholrelaterade problem. Hon konstaterar att många studier pekar på att samband finns, men att få studier ger svar på den viktiga frågan om varför en tidig debut associeras med alkoholrelaterade problem senare i livet. En av få studierna som gett en möjlig förklaring är Pedersen och Skrandal (1998). De menar att ”någonting” händer med hur ungdomen ser på sig själv och hur andra förhåller sig till dem när de debuterat i att dricka alkohol. Det innebär att självbilden förändras och att detta kan leda till förändrat beteende. Rossow och Kuntsche (2013) pekar på att en tidig debut i att dricka alkohol inte i sig tycks leda till senare alkoholrelaterade problem, utan detta samband tycks finnas främst när den tidiga berusningen är en del av flera problembeteenden. Frågan om kausalitet är alltså inte avgjord.

En norsk studie har studerat om en tidig debut i berusning skiljer sig från en tidig debut i att dricka alkohol. Resultatet visar att flera olika faktorer såsom socioekonomiska faktorer, beteendepsykologiska faktorer såsom att vara temperamentsfull, ha egna uppförandeproblem, samt socialpsykologiska faktorer såsom att ha vänner med ett småkriminellt (delinkvent) beteende, predicerade tidig debut i berusning, medan betydligt färre faktorer var associerade till en tidig debut i att dricka alkohol (Enstad, Pedersen, Nilsen, & von Soest, 2017). Flera internationella studier visar också att ungdomar vars föräldrar har ett problematiskt bruk av alkohol har en tidigare

berusningsdebut än andra ungdomar och att de har fler problembeteenden samt att de berusningsdricker oftare än andra ungdomar, (t.ex. Kuntsche et al., 2013; Pisinger, Holst, Bendtsen, Becker, & Tolstrup, 2017).

Forskningen kring tidig debut i berusningsdrickande domineras av studier som kopplar debuten till risker för att utveckla alkoholrelaterade problem senare i livet. T.ex. fann Pitkänen m.fl. (2005) i en finsk studie att riskerna med en tidig debut i berusningsdrickande var relaterade till olika alkohol-relaterade problem i vuxen ålder. Risken för en problematisk alkoholkonsumtion var högst bland kvinnor och män som debuterade i berusningsdrickande innan de fyllt 16 år. I en relativt tidig amerikansk studie fann Grant m.fl. (1997) att en debut i berusningsdrickande innan 14-års-åldern innebar en 40-procentig risk av att utveckla långvariga problem med alkohol medan siffrorna för en debut i berusningsdrickande vid 20-års-ålder var 10 procent.

En senare amerikansk studie fann att av flickor och pojkar som redan vid 12 års ålder debuterade med experimentellt bruk av alkohol utvecklade omkring 40 procent senare i livet ett alkoholberoende. Motsvarande andel bland ungdomar som debuterade först vid 18 års ålder var närmare 17 procent och vid 21 års ålder 11 procent. Författarna menade att även om det är relativt vanligt för ungdomar att experimentera med alkohol innebär en tidig berusningsdebut att riskerna till alkohol-relaterade problem senare i livet ökar (Kokotailo, 2010).

Många epidemiologiska studier har som tidigare återgetts påvisat att det finns ett samband mellan tidig berusningsdebut och senare alkoholrelaterade skador. Ett resultat av studierna är att de ofta rekommenderade åtgärderna syftar till en senare alkoholdebut för att därmed minska andelen som får framtida alkoholproblem, t.ex. Pitkänen m.fl. (2005). Det finns också studier som hävdar att det finns en brist i kunskap om varför en tidig berusningsdebut leder till alkoholskador senare i livet och att det inte finns tillräckligt starka

bevis för detta och samt att området ytterligare behöver studeras, se ex (Grant & Dawson, 1997; Maimaris & McCambridge, 2013).

Det sociala sammanhanget

Forskningen om samband mellan sociala sammanhanget och ungdomars berusning visar på resultat som inte är entydiga. Det finns samstämmighet i att både vänner och familj är viktiga faktorer. Familjen och föräldrarna har en stark påverkan på ungdomars användande av alkohol, men upp till en viss ålder. Ju äldre ungdomarna blir desto större inflytande har vanligtvis vänner och olika sorters sociala medier (Sondi & Turner, 2011; Velleman, 2009). Föräldrars inflytande ökar i den tidiga adolescensen och är som starkast runt 14-årsåldern för att därefter gradvis minska då istället kamraters inflytande ökar. Detta mönster härstammar främst från studier rörande kamratpress och olika anti-sociala beteenden (Marschall-Lévesque, Castellanos-Ryan, Vitaro, & Séguin, 2014).

Föräldrar

Gemensamt för många studier är att de hävdar att riskerna för ungdomar att utveckla framtida alkoholrelaterade problem ökar om t.ex. följande faktorer föreligger: den unge ägnar sig åt berusningsdrickande, om denne har föräldrar som själva dricker eller använder illegala droger, om den unge saknar nära förhållanden till sina föräldrar, om föräldrarna inte vet vad den unge sysslar med, om den unge umgås med vänner som dricker alkohol, eller om den unge själv sysslar med olika småkriminella beteenden eller lider av psykisk ohälsa (Donovan, 2004; Durand, Fogger, & McGuinness, 2016; Kapetanovic, Bohlin, Skoog, & Gerdner, 2017). Bland dessa finns alltså både den unges beteende och kamraternas beteende, men dessutom flera slags föräldrafaktorer.

Även om föräldrarnas inflytande minskar med stigande ålder när det gäller användningen av alkohol så upphör det inte (Jayne, Valentine, & Gould, 2012). Många studier presenterar resultat som indikerar att

föräldrars eget bruk av alkohol kan påverka barnen användande av alkohol, (t.ex. Catalano, Kosterman, Hawkins, Newcomb, & Abbott, 1996; Kendler et al., 2012). Trots denna samstämmighet är det mycket få kausala samband som är klargjorda. I en systematisk genomgång av 21 studier fann forskarna endast fyra studier vars resultat kunnat presentera en kausal slutsats, resterande 17 studier hade liten eller ingen kapacitet att visa kausala slutsatser (Rossow, Keating, Felix, & McCambridge, 2016). Att föräldrar tillåter sina barn att dricka alkohol ses ofta som en riskfaktor för högre alkoholkonsumtion. Ett exempel är en norsk studie med 15–16-åringar som undersökte ungdomars användning av alkohol tillsammans med föräldrarna och resultatet indikerar att ett mer frekvent bruk av alkohol tillsammans med dem är signifikant associerat med en ökad risk för berusningsdrickande (Pape & Bye, 2017). I en amerikansk studie med 16–20-åringar visade dock resultatet att föräldrars tillåtelse inte nödvändigtvis leder till ungdomarnas högre alkoholkonsumtion. Det fanns enligt studien vissa kontext där föräldrar kunde ”lära” ut mogen användning av alkohol i skyddade omgivningar (Long Foley, Altman, & Wolfson, 2004). En studie från Storbritannien som undersökt föräldrars attityder till att introducera barnen i att dricka alkohol framkommer att den vanligaste uppfattningen är att barnen inte ska få dricka alkohol på offentliga platser innan är i 16–17-års åldern. Undersökningen visar också att föräldrar ofta introducerar barnen till alkohol i hemmen redan då de är yngre än 16–17 år. Skälet till att ungdomen tillåts dricka i hemmet är att föräldrarna ofta utgår från egna erfarenheter av att dricka alkohol då de själva var ungdomar. Studien visar således på en skillnad i när brittiska föräldrar tycker deras barn ska få dricka alkohol och när de verkligen tillåter dem (Jayne et al., 2012)

I en svensk longitudinell studie (årskurs 7 till årskurs 9) där kohorten var 1268 elever i årskurs 7 visar Berge m.fl. (2016) att föräldrars olika uppfostringssätt rörande substansbruk visade endast en svag koppling till barnens substansbruk. Det enda undantaget var en auktoritär uppfostran som associeras till en minskad frekvens av alkoholdrickande bland barnen. Studien kommer fram till

konklusionen att uppfostringsstil kan vara mindre viktig än vad tidigare forskning fört fram och att kopplingen till delinkventa kamrater är viktigare än föräldrars olika uppfostringsmetoder för användningen av olika substanser. En systematisk genomgång av 16 studier rörande föräldrars uppfostringsätt visade att föräldrars auktoritära uppfostringsstilar uppvisade en viss skyddande effekt mot olika former av alkoholkonsumtion bland ungdomarna. Studien visade också på vikten av andra faktorer såsom individuella, sociala- och samhälls-faktorer när det gäller debut i alkoholbruk (Čablová, Pazderková, & Mioviský, 2014). Att ungdomar själva berättade om användande av alkohol för sina föräldrar visade på lägre nivåer av riskbeteende, inklusive substansbruk, än om ungdomarna kände sig pressade av stark föräldrakontroll (Kapetanovic et al., 2017).

Vänner

Flickors och pojkars mottaglighet för kamrattryck när det gäller berusningsdrickande varierar utifrån ålder och uppvisar därför stora skillnader. Kamratinflytande är definierat som en social process tillsammans med kamrater som leder till förändringar i ungdomars attityder och beteenden (Arnett, 2007). Ungdomars alkoholbruk och vänners småkriminalitet har i många studier funnits vara faktorer som influerar till tidig debut och ökat bruk av alkohol, se t.ex. Ennet m.fl. (2008). Enligt Steinberg m.fl. (2007) så ökar motståndet mot kamrattryck linjärt mellan 14-års till 18-års ålder (Steinberg & Monahan, 2007). Bästa vännens alkoholkonsumtion och dess påverkan på 12–14-åringar har studerats både i tvärsnitts- och longitudinella studier (Bot, Engels, Knibbe, & Meeus, 2005). Resultatet av tvärsnittsstudierna visade på starka samband i användande av alkohol mellan gemensamma vänner och vänner med lägre social status medan de longitudinella studierna istället visade att vänner med högre social status påverkade alkoholkonsumtionen.

I en systematisk genomgång av internationella longitudinella studier om faktorer bakom ungdomars utveckling av alkoholrelaterade skador framkom att 21 av 22 inkluderade studier visade samband mellan

utveckling av ungdomens alkoholbruk och att ha kamrater som drack alkohol och uppvisade avvikande beteenden. Deltagarna i studierna var mellan 7 och 19 år. Studierna lyckade dock inte klargöra de underliggande mekanismerna rörande den ömsesidiga kamrateffekten, d.v.s. om ungdomar själva väljer kamratgrupper på grund av att de använder alkohol eller om de påverkas av sina kamrater att börja dricka alkohol. Författarna påtalar vikten av att framtida studier designas på ett bättre sätt så att kunskapen om detta kan bli en viktig del i framtida preventivt arbete (Leung, Toumbourou, & Hemphill, 2014).

Festen

Bland 14–16-åringar i Storbritannien var de vanligaste skälen att dricka alkohol att ha roligt på fester (Plant, Bagnall, & Foster, 1990). Festen innebär inte enbart att bli berusad utan den kan också förstås som ett avbrott i ungdomarnas vardag som domineras av skolan och andra aktiviteter. Festen står för ett sammanhang där vänner träffas och där det finns möjlighet att prata och umgås, att skratta och ha roligt tillsammans (Frederiksen, Bakke, & Dalum, 2012). I en dansk studie rapporterar ungdomarna att det är på hemmafesterna tillsammans med vänner som de skaffar sig erfarenheter av berusning. Det är också oftast i de sammanhangen alkohol testas för första gången (Demant & Østergaard, 2007). Att dricka alkohol tillsammans är centralt på festerna. Genom berusningen får festen den ”rätta stämningen. Flera danska studier visar vikten av att göra det tillsammans med sina vänner. Det är då inte enbart mängden alkohol som är det viktiga, utan även att deltagarna dricker tillsammans eftersom detta skapar en stark känsla av gemenskap, se t.ex. (Frederiksen et al., 2012; Østergaard, 2007).

Om 15–16-åringarna är på fest med äldre vänner kunde det hända att de drack mer alkohol än annars, eftersom de hade svårare att ”tajma” sitt drickande med äldre och mer erfarna vänner (Østergaard, 2007). I en studie undersöks skillnaderna mellan hur 15–16-åriga flickor och pojkar i Danmark dricker alkohol på fester. Resultatet visar att pojkar

dricker mer alkohol, 30 procent av pojkarna drack över 10 standardglas med alkohol under en kväll, jämfört med 15 procent av flickorna (Østergaard, 2007).

Hem-arenan är i många länder främst en plats för fester bland de ungdomar som inte har tillgång till olika kommersiella alternativ såsom pub och klubbar (se t.ex. Paschall m.fl., 2007; Storvoll m.fl., 2010). Flera danska och norska studier visar på vikten av hemmen som fest-arena när det gäller ungdomar i åldern 15–16, t.ex. (Demant & Østergaard, 2006). (Se nedan avsnitt angående plats och rum.) På festerna är att lyssna på musik och att dansa ofta en viktig aktivitet. Genom att på festen dansa och flirta med varandra, testas och utmanas ungdomarnas gränser för intimitet (Østergaard, 2007).

Begreppet symboliskt kapital kan användas för att tydliggöra vikten av ungdomars erfarenhet av erfarenhet av berusning och festande. Symboliskt kapital är då handlingar och erfarenheten av festande och berusning som väcker beundran bland jämnåriga (Smith, 2014). Järvinen & Gundelach (2007) hävdar att de som har en stor erfarenhet av berusning, deltagit i flest fester och som har ett stort ”fest-nätverk” därmed kan uppvisa ett starkt symboliskt kapital. Författarna hävdar också att detta innebär att de ungdomar som förfogar över symboliskt kapital har större rättigheter att ta sin plats i gruppen, likväl som att de kan sägas representera gruppens normer (Gundelach & Järvinen, 2006).

Plats och rum

Platsens betydelse för berusning och fest är ett område som under de senaste åren lyfts fram i forskning, bl.a. från Storbritannien, USA, Danmark och Norge (Demant & Østergaard, 2006; Friese & Grube, 2014; Pennay & Room, 2012; Robinson, 2009).

Detta är också ett centralt tema i denna avhandling, vikten av plats och rum för ungdomars interaktion, både i den offentliga och den privata miljön. Forskningen om alkohol och andra droger har tidigare mest

använt platsen som en bakgrundsfaktor och Jayne m.fl. (2006) hävdar att sambandet mellan alkohol, berusning och platsens betydelse är utvecklat när det gäller teorier och därför behöver utvecklas. Forskningen om rumsliga aspekter visar också att det finns oro över användningen av alkohol och droger kring vissa platser och för vissa grupper av människor.

I internationell forskning inom ett stort antal discipliner, t.ex. arkitektur, sociologi och kulturgeografi används termerna place (plats) och space (rum eller utrymme). Wikström m.fl. (2012) pekar på vikten av att känna till de begreppsliga skillnaderna mellan plats och rum/utrymme. Plats kan stå för något synnerligen stabilt, medan rum kan enligt författarna förstås som föränderliga. Begreppen place och space används ofta i den engelskspråkiga litteraturen tillsammans och detta kan göra det svårt att särskilja dem.

Kallstenius (2010) definierar i sin avhandling rum/space som att den påverkas av olika personer som finns på platsen, den sociala interaktionen mellan människorna och de omgivande sociala strukturerna. Rum är alltså en abstrakt term och kan sägas beskriva individers erfarenhet av platsen och den mening som tillskrivs platsen. Platsen definieras som en vanlig fysisk plats. Kallstenius (2010) hävdar att sociala strukturer i samhället manifesteras och återspeglas i den geografiska platsen.

Platser tillskrivs ofta värden; de är inte neutrala ur socialt hänseende utan är präglade av olika hierarkier i samhället, såsom de sociala och symboliska, d.v.s. platsen utvecklar rumsliga aspekter. Platsens rumsliga betydelse kan kopplas till de sociala relationer som omger platsen och de olika uppfattningar som finns om den. Platsens och den sociala kontextens betydelse, d.v.s. rummet, är det som föreliggande avhandling undersöker.

Jayne m.fl. (2008) hävdar att platser för berusning inte enbart är scener där saker händer, utan arenor där rum (space) produceras. Rum/space kan också förstås som en pågående process som består av

tillfälliga möten mellan människor och saker (Demant & Landolt, 2014).

När det gäller de rumsliga aspekterna finns flera restriktioner för användning av alkohol i Sverige, exempelvis får personer under 18 år inte dricka alkohol på pubar och restauranger medan andra länder kan ha annorlunda åldersgränser. En annan aspekt rör ungdomarnas förmåga att röra sig fritt, om det till exempel finns tillgång till buss för att ta sig till och ifrån de aktuella platserna då de flesta ungdomarna inte har åldern inne för att själva köra bil (Valentine, 1997).

I en studie som är baserad på 2011 års ESPAD undersökning (European Project on Alcohol and Drugs) med data från 38 länder och regioner undersöktes platsen och dess betydelse för berusningen av 16-åriga europeiska flickor och pojkar. Resultatet visade att, för både flickor och pojkar, så är både kvantiteterna konsumerad alkohol och rusupplevelserna associerade till betydelsen av olika platser. Hemmen stod för den lägsta alkoholkonsumtionen och upplevd berusning och därmed var hemmen de platser som hade lägst risk för berusningsdrickande i europeiska länder. Ingen enskild kontext var i sig relaterat till högre risk för berusningsdrickande, inte heller olika utomhusplatser. Istället var det kombinationen av kontexter, dvs de ungdomar som visade högst frekvens gällande berusning var de som drack i flera olika kontexter (Grüne, Piontek, Slecza, Kraus, & Pogarell, 2017).

En studie om amerikanska ungdomar i åldern 15–18 år, visade att de som oftast berusade sig gjorde det antingen i hemmet eller på olika utomhusplatser. Studien visade att ungdomar med avvikande sociala beteendemönster tenderade att oftare än andra dricka i hemmet, utan närvarande föräldrar. Det tycks alltså vara olika mönster i Europa och USA (Lipperman-Kreda, Gruenewald, Bersamin, Mair, & Grube, 2017).

Forskning från Storbritannien som studerar olikheter i alkoholkonsumtionen utifrån platsens betydelse rör skillnaden mellan

städer och mindre orter. Utbudet av kommersiella platser för alkoholkonsumtion och att träffa kamrater, t.ex. på pub eller café, skiljer sig markant mellan dessa platser och innebär att olika kommersiella platser blir viktiga för ungdomar utifrån utbudet (Valentine, Holloway, Knell, & Jayne, 2008; Valentine et al., 2007). Ett ytterligare forskningsområde i Storbritannien är ”night-time economy”(NTE) och hur ungas offentlighet utgår från barer, pubar och offentliga platser runt dessa etablissemang, samt hur detta påverkar användandet av alkohol och andra droger. De flesta ungdomarna i dessa studier är äldre än ungdomarna i denna avhandling, men vissa studier inkluderar även minderåriga (t.ex. Chatterton & Hollands, 2002; Roberts, 2015).

Ett antal brittiska studier som undersökt platsers betydelse för berusningsdrickande har det gemensamt att de alla använt etnografisk metod. Wilkinson (2015) har studerat berusningsdrickande personer mellan 15–24 år och visade hur viktigt det är för dem att själva forma sina platser för berusning, att själva fylla platserna med innehåll, regler och egna traditioner. Blackman (1995) undersökte engelska ungdomsgång och hur de influeras av platsens betydelse och skapar rum för att umgås och bruka olika substanser. Platsen kan vara i hemmen men också olika utomhusplatser. Robinson (2009) har undersökt platsens betydelse i form av en ungdomsgrupps användande av ”fria ytor”, en offentlig park. Författaren hävdar att parkens lockelse delvis består i att det är ett område utan allmän insyn och att ungdomarna därmed ”äger” och själva bestämmer förutsättningarna för rummet. Townshend och Roberts (2013) studerade ungdomar som dricker sig berusade i parker och liknade platser, och visade att ungdomar, speciellt flickor, kände rädsla för att berusa sig på dessa platser där de kunde bli attackerade och kanske inte kunde tillkalla hjälp. Studien visar också att många ungdomar tyckte illa om att berusa sig i parker och liknande ställen då de kunde bli klassade som ”luffare” och bråkmakare.

En av slutsatserna i en studie från Storbritannien om lokala variationer i ungdomars alkoholkulturer (Roberts, Townshed, Pappalepore, Eldridge, & Mulyawan, 2012) var att platsen för berusningsdrickandet påverkades av bl.a. ungdomarnas ålder och socio-ekonomiska förutsättningar. De ungdomar som i studien inte hade åldern inne att besöka pubar, drack oftast alkohol i parker och på öppna offentliga platser eller i hemmet. Bland de ungdomar som kom från mer välbeställda områden var det vanligare att dricka alkohol i hemmen medan ungdomarna från de ekonomiskt fattigare områdena vanligtvis berusade sig på olika offentliga platser.

Demant m.fl. (2014) har studerat ungdomars användning av offentliga platser i Zürich, Schweiz. Studien visar på differentierade sätt för ungdomar att umgås med varandra och dricka alkohol, beroende på var i staden interaktionen sker, i centrum eller i det egna grannskapet. De ungdomar som vistats i de lokala grannskapen menar att de också har rätt till interaktionsplatser och att dessa platser inte endast ska finnas i centrum. De menar också att interaktionsplatserna i det lokala grannskapet är mindre övervakade av vuxenvärlden och att det därför är lättare att skapa egna rum. Platserna i centrala staden, speciellt de i närheten till olika kommersiella verksamheter visade sig vara utsatta för störst kontroll av vuxna, i form av polis och socialarbetare.

I en norsk studie som berörts tidigare, undersöks olika platser för berusning, t.ex. det egna eller vänners hem, med eller utan föräldrar och också olika utomhusställen såsom parker. Studien som omfattar 14–17-åringar betonar speciellt betydelsen av hemarenor för de deltagande ungdomarnas berusningsdrickande. Hemarenan blev också viktigare ju äldre ungdomarna blev, vilket tydde på att föräldrarna blev mindre och mindre restriktiva mot fester i hemmen (Storvoll, Rossow, & Pape, 2010).

Plats och rum, teorier

Processen där ungdomar gör en geografisk plats till sin egen innebär skapandet av en egen arena. Denna plats kan bli en viktig scen för

socialisation och experimenterande med nya identiteter (Jayne, Valentine, & Holloway, 2011). Valentine m.fl. (2008) understryker också vikten av att jämföra olika platser för att förstå dryckesmönstret på de olika platserna. Platserna för berusning och fest kan se olika ut, gemensamt för dem är dock att för att bli en viktig plats och rum och för berusning krävs att platsen kan ses som ”deras” och de kan fylla den med innehåll. Platsens betydelse är viktig men själva platsen kan vara flexibel. Jayne m.fl. (2008) menar platsen är att se som en scen för ”spaceproduction”, d.v.s. platsen måste fyllas med människor, känslor och händelser. Den upplevda flexibiliteten rörande uppfattningar av rum och plats och ungdomars formbarhet när det gäller upplevelsen av det fysiska utrymmet har delvis lett till ytterligare omdefinieringar av vad som menas med privata rum och offentlighet, både inom- och utomhus (Abbott-Chapman & Robertson, 2009).

Ungdomars användande av offentligheten skapar nästan alltid oro bland de vuxna. Det är lika mycket den synbara avsaknaden av ”något vettigt att göra” som rädslan vad gruppen med ungdomar skall hitta på som upprör vuxenvärlden. Ungdomarnas plats att träffas på blir således i sig ett hot mot vuxenvärlden. Den upplevda flexibiliteten rörande uppfattningar av plats och rum, samt ungdomars formbarhet när det gäller upplevelsen av det fysiska utrymmet har delvis lett till ytterligare omdefinieringar av vad som menas med privata rum och offentlighet, både inom- och utomhus (Abbott-Chapman & Robertson, 2009).

Matthews m.fl. (2000) hävdar att ofta anses vissa gator, områden som ”säkra” utav ungdomarna själva. Dessa platser har kommit att benämnas för ”tredje platser”. De andra två platserna är enligt Oldenburg m.fl. (1982) det privata hemmet och offentligheten i form av t.ex. skola. ”Tredje platsen” är således en blandning av de två första platserna och kännetecknas av att det är platser där man kan träffa och umgås med vänner.

Hall m.fl. (1999) undersöker ungdomars fritidsplats som är en del av den offentliga arenan, mellanrummet mellan hemmet och skolan, platser dit man går frivilligt. Dessa mellanrum kan enligt Hall vara gathörn, busshållplats eller utanför kiosken och är neutrala platser som varken är hemmet, skola eller arbetsplats utan en informell plats där de unga möts och blir bekräftade i mötet med andra ungdomar (Oldenburg & Brissett, 1982). Dessa områden, till exempel parker och caféer, är inte stationära utan risken finns alltid att vuxenvärlden kan ta över dem, ta kontroll. På dessa platser kan ungdomarna ses som en grupp ”mitemellan”. Mitemellan skola och hemmet, mitemellan frihet och beroende, mitemellan ängel och djävul, mitemellan barndom och vuxenliv.

I och med användandet av olika sociala medier där ungdomarna kan vara aktiva i möten med vänner och hålla sig informerade kan skillnaden mellan privata och offentliga platser bli otydliga (Abbott-Chapman & Robertson, 2015). Soukup (2006) har utvecklat Oldenburgs tankar om ”tredje platser” och hävdar att det idag också finns virtuella motsvarigheter genom användandet av internet.

Abbott-Chapman m.fl. (2015) undersöker i en studie om ungdomars favoritplatser och de aktiviteter de genomför. Samtidigt undersöktes också interaktionen mellan rum, plats och identitet. Resultatet visade på vikten av rumsliga perspektiv för tonåringar, både att ha ett eget rum, ”private space”, men också användandet av det gemensamma, ofta offentliga utrymmet, ”public space”. Författarna hävdar att i och med ungdomars allt större användning av olika sociala medier blir uppdelningen av privata och offentliga platser alltmer flytande och svårdefinierad. Författarna hävdar vidare att vissa utomhusplatser kan räknas till privata platser eftersom dessa platser tillhandahåller lugn och ro, säkerhet och möjlighet att träffa kamrater.

Att förstå vikten av rummet är enligt Massey (2005) att se den som sammanflätad av olika intryck och i ständigt samspel och förändring kring det sociala livet, i detta fallet ungdomars sociala liv. I sin avhandling ”Öppna rum” från 2002 undersöker Andersson ungdomars

offentliga rum och gatan som offentlighetens hemvist. Fokuset i avhandlingen handlar inte om ungdomars platser för berusningsdrickande, men ger en värdefull insikt i hur ungdomar uppfattar olika platser och vad platsen står för. I avhandlingen presenteras olika rum och platser för ungdomars självständighetssträvan (Andersson, 2002). Andersson refererar till Lieberg, (2000) och visar att platser kan delas in i reträtt- och interaktionsplatser. Reträttplatserna är platser där ungdomar söker utrymme för egen samvaro och avskildhet och där ungdomar söker undvika extern kontroll från vuxenvärlden. Interaktionsställena är motsatsen till reträttplatserna, här skall man visa upp sig, möta andra och befinna sig i "vimlet". Andersson nämner också på en tredje kategori, gränsonsplatserna. Dessa platser fungerar som förbindelselänk mellan reträtt och interaktionsplatserna. Indelningen i olika sfärer visar på hur olika ungdomars behov av olika platser är och hur olika grupper gör olika platser till sina.

Rational för avhandlingen

Forskning visar att det finns risker med tidig alkoholdebut. Samtidigt råder det brist på svenska studier som undersöker alkoholbruket i tidiga tonåren. När det gäller det sociala sammanhanget finns något delade meningar, i det rådande kunskapsläget, kring hur mycket föräldrar respektive kamratgruppen påverkar ungdomars användning av alkohol. Dock föreligger en samstämmighet i att både föräldrar och kamratgrupp har en inverkan.

Platsens betydelse för fest och berusningsdrickande har undersökts internationellt men i mindre grad utifrån svensk kontext. För att öka vår förståelse för ungdomars bruk av alkohol behövs studier som inkluderar ungdomarnas egna resonemang och beskrivningar. Sådana studier finns i viss grad, men framförallt från Storbritannien. Tidigare forskning visar att kamrater med beteendeproblem är en stark prediktor för bruk och användning av alkohol. Färre studier undersöker beteendeproblem i relation till ungas alkoholbruk.

Termerna varande (being) och blivande (becoming) har tidigare mest använts inom ungdomssociologin och har mer sällan kopplats till ungdomars berusningsdrickande och kontroll och utlevelse som del i deras utveckling mot mognad

Syfte

Avhandlingens övergripande syfte är att undersöka ungdomars berusningsdrickande och de kontextuella faktorer som hänger samman med detta. Det som undersöks är vilka psykologiska och sociala faktorer som är associerade till debutålder för alkoholanvändning och berusning samt bruk av andra substanser (tobak och droger), samt vilka positiva och negativa konsekvenser alkoholkonsumtionen för med sig. Vidare granskas platsens och det sociala sammanhangets betydelse för ungas berusningsdrickande samt vilken betydelse och vilka strategier unga själva förknippar med sin alkoholkonsumtion.

Artikel I: Studiens syfte är att utforska de olika arenornas roll för berusningsdrickande i mindre svenska samhällen samt vad dessa platser betyder för den unge ur ett rum och plats perspektiv.

Artikel II: Studiens syfte är att utforska svenska tonåringars diskurs gällande bruk av alkohol. Studien undersöker hur svenska tonåringar berättigar festande och bruk av alkohol och analyserar de uppfattningar och ideal som framträder rörande socialisering, olika sorters fester och alkoholkonsumtion. Dessutom studeras de olika strategier som tonåringarna tenderar att använda för att upprätthålla och bevara sin status och respekt genom att uppträda enligt gängse sociala normer.

Artikel III: Studiens syftet är att undersöka debutåldern för substansbruk och prevalensen rörande substansbruk bland 13–14-åriga flickor och pojkar. Vidare undersöks faktorer som är associerade med tidig debut i bruk av tobak, användande av alkohol, berusningsdrickande och bruk av droger.

Artikel IV: Studiens syfte är att undersöka var och tillsammans med vem årskurs-9-elever berusar sig och att undersöka om det finns några skillnader mellan dem som använder olika arenor, rörande förmodad föräldra-tillåtelse för substansbruk, vänners substansbruk och rapporterade negativa konsekvenser i samband med berusning.

Metod

Studierna i avhandlingen utgår från två olika material, ett kvalitativt och ett kvantitativt. (Se Tabell 2). Artikel I är en studie med etnografisk ansats, som undersökte plats och rum för underårigas berusningsdrickande, genom olika typer av data (observationer, datainsamlingar via fältarbetare, poliser, dokumentation från ”Farsor och morsor på stan” samt informantintervjuer med ungdomar). Artikel II utgår från samma intervjumaterial som användes i Artikel I, d.v.s. 18 intervjuer med 23 ungdomar huvudsakligen i åldern 16–17 år.

Artikel III och IV utgår från ett större enkätmaterial från forskningsprogrammet LoRDIA (Longitudinal Research on Development In Adolescence) och har således en kvantitativ ansats. Båda dessa studier är tvärsnittsstudier, även om de båda kombinerar data från två datainsamlingsvågor vardera. Artikel III utgår från våg 1 då ungdomarna är 12–13 år gamla och våg 2, då ungdomarna är 13 och 14 år. Fokus i analyserna ligger på åldern 13–14 år. Artikel IV kombinerar data från våg 3 och våg 3b där ungdomarna går i årskurs 9. Studierna har analyserats genom olika statistiska metoder.

Tabell 2. Design, studiepopulation, material och metoder i de fyra delstudierna

	Artikel I	Artikel II	Artikel III	Artikel IV
	Kvalitativ	Kvalitativ	Kvantitativ	Kvantitativ
Design	Etnografisk ansats	Intervjustudie	Tvärsnitt	Tvärsnitt
Population	Berusningsdrickande ungdomar, huvudsakligen 16-17 år (n = 23)	Berusningsdrickande ungdomar, huvudsakligen 16-17 år (n = 23)	Två årskohorter av ungdomar med data upp till 13-14 år Sample I: n = 1716 Sample II: n = 1460	Samma två årskohorter av elever, nu i årskurs 9, dvs då ungdomarna är 15 år. n = 1355 elever. Fokus på dem som berusat sig: n = 263
Data-material	18 intervjuer, fältanteckningar, direkta observationer, enkäter, rapporter, småprat	18 intervjuer	Enkäter från LoRDIA:s våg 1 och 2	Enkäter från LoRDIA:s våg 3 och 3b
Analysmetoder	Text-analyser	Tematiska analyser	Oberoende t-test, korstabeller med Chi-2. Multivariata logistiska regressionsmodeller	Korstabeller, Chi-2 samt one- och two-sample T-test

Kvalitativa studier: Artikel I och II

Artikel I: Design

Utgångspunkten i studien var att följa ungdomar på de arenor där de träffades för att dricka alkohol och träffa kamrater. Den etnografiska forskningen om ungdomar följer oftast ungdomarna över tid och rum och är inte enbart bundna till en rumslig kontext. De processer som skildras är ofta olika sorters socialisationsprocesser och är de skeenden som tangerar fritid, kultur, livsstil och förhållningssätt till livet (Johansson, 2010).

Studien genomfördes i tre mindre samhällen i Småland. Gemensamt för dem är att de saknar i stort sett kommersiella samlingsplatser för den aktuella målgruppen. För att besöka pubar och kaféer måste ungdomarna oftast åka buss eller bil till andra kommuner med ett större invånarantal.

Den ursprungliga designen för studien utgick från deltagande observationer i de tre samhällena med start våren 2012. Detta omöjliggjordes av att när observationerna skulle genomföras var de aktuella arenorna i stort sett tomma. Istället för att genomföra deltagande observationer på utomhusarenorna ändrades designen till en studie med en delvis annan etnografisk ansats, d.v.s. vissa observationer genomfördes men större tonvikt lades på andra informationskällor förutom deltagande observationer.

Etnografi som metod innebär oftast observationer av skeenden och handlingar i dess naturliga sammanhang där det ömsesidiga beroendet av empiri och teorin erkänns. Traditionell etnografi kännetecknas av en längre tids vistelse på ”fältet” i olika kulturer/grupper, men det finns flera olika inriktningar inom etnografin innebärande också kortare nedslag på den studerade arenan (Silverman, 2011). Inom etnografin är forskaren sitt eget mät-instrument och kan således inte säga att resultatet är sanningen om den studerade gruppen, det är sanningen sedd genom forskarens mät-instrument (Cassell, 1980).

Den etnografiska forskningen gällande ungdomar följer dem oftast över tid och rum och är inte enbart bundna till en rumslig kontext.

Artikel II: Design

Studien utgår från intervju-material insamlat i samband med studie 1. Alla 18 intervjuer ligger till grund för studien, även om det inte finns citat med från samtliga intervjuer.

Artikel I: Processen i materialinsamling – de första stegen

Processen att samla in material liknas i artikeln vid en resa. Eftersom det ursprungliga målet med resan var de olika uteplatserna där ungdomar samlas var öde, fick resan slå in på ett annat spår. Detta innebar att processen formades utefter det nya spåret blev tydligt då det istället för besök på utomhusplatser blev det aktuellt med besök på fritidsgårdar.

Till grund för studien ligger intervjuer men också informellt småprat med ungdomar på tre olika fritidsgårdar som besöktes, fältanteckningar som fördes vid deltagande observationer men också efter de olika besöken på fritidsgårdarna. Eiserman m.fl. (2003) menar att informellt ”småprat” kan vara en viktig del i den etnografiska forskningen, speciellt i ett inledande skede innan forskaren hunnit etablera djupa kontakter med gruppen.

Vidare skickades en kortfattad enkät med frågor ut till de av landets fältsekreterare som var medlemmar i RiF (Riksförbundet för Fältarbete). Enkätsvar inkom från drygt 10 kommuner i olika storlekar från hela landet och i svaren framkom att fältarbetarna i de aktuella kommunerna också hade uppmärksammat en förflyttning bort från de traditionella utomhus-samlingsplatserna. I enkätsvaren framkom en osäkerhet var ungdomarna som brukade vistas där hade tagit vägen. År 2013 föreläste forskaren på den nationella utbildningen för fältarbetare, organiserad av RiF. I samband med föreläsningen genomfördes ett seminarium där deltagare från ett flertal kommuner deltog och där platsens betydelse för ungdomars berusningsdrickande diskuterades. Deltagarna i seminariet framförde liknande åsikter som

framkommit i enkätsvaren, d.v.s. att de traditionella samlingsställena utomhus var i det närmaste öde.

I en av de i studien deltagande kommunerna fanns en aktiv grupp av ”Farsor och morsor på stan”. Ytterligare en del i studiens material var protokollen för de kvällar de vistats på stan. I protokollen fanns anteckningar om deras reflektioner kring ungdomars användning av utomhusplatser det senaste året. Bilden som framkom via protokollen visade på en mycket lugn citymiljö med få observerade ungdomar utomhus. Endast vid ett tillfälle fanns det anteckningar om bråk och störande beteenden och det var kopplat till att en grupp ungdomar från en annan kommun vistades i centrala tätorten en helgkväll. Inget bråk förekom den aktuella kvällen men polisen kontaktades. I protokollen framgick också att vid ett par tillfällen hade ”Farsorna och morsorna” befunnit sig utanför hus eller lägenheter där det varit fest.

De deltagande observationerna i studien utgjordes bland annat av fem helgkvällar som tillbringades tillsammans med kommunernas olika ungdomsarbetare. Syftet var att få aktuell kunskap och möjlighet till personliga observationer av den aktuella ungdomssituationen. Olika traditionella samlingsställena besöktes men också samlingar av ungdomar utanför privata fester. De deltagande observationerna bestod också av att vid ett stort antal tillfällen besökt de olika fritidsgårdarna och då kommit i kontakt med flera ungdomar av vilka vissa valde att bli intervjuade.

Som ett ytterligare sätt att få svar på studiens frågeställningar genomfördes intervjuer med ungdomar mellan 16 och 18 år. Kontakt togs med tre fritidsgårdar i tre mindre samhällen i södra delen av landet. Personalen på gårdarna informerades om syftet med studien och tillfrågades om de var intresserade av att hjälpa till att förmedla kontakter till ungdomar med egna erfarenheter av berusningsdrickande. Då personalen visade intresse för studien informerades de om att de inte skulle få ta del av enskilda intervjuer, utan endast få information rörande studiens totala resultatet. Två

intervjuer genomfördes i en medelstor svensk stad, med sommararbetande ungdomar.

Ett flertal kvällar tillbringades på varje fritidsgård för att få möjlighet att träffa de närvarande ungdomarna och presentera studien. Utifrån detta ”småprat” visade flera ungdomar intresse av studiens område och var medvetna om att det krävdes en egen erfarenhet av berusning för att bli aktuell för studien. Många av flickorna och pojkarna som regelbundet tillbringade mycket tid på fritidsgårdarna umgicks med varandra även i andra sammanhang. Några ungdomar tyckte ämnet var intressant men ville av olika skäl inte bli intervjuade. Ett fåtal ungdomar som var yngre än 15 år uttryckte intresse av att intervjuas men meddelades att de fick lov att delta på grund av att de var för unga. På en av fritidsgårdarna var det nästan bara pojkar som vistades, men på de två andra fritidsgårdarna vistades både flickor och pojkar. Forskaren sökte aktivt att få intervjuer med både flickor och pojkar.

Samtliga ungdomar fick själva välja om de ville intervjuas ensamma eller tillsammans med en eller fler vänner och om de ville intervjuas vid ytterligare tillfällen. Intervjuerna genomfördes med en, två, tre och fyra ungdomar. Intervjuerna genomfördes alltid i en enkönad grupp, detta utifrån informanternas önskemål. Sammanlagt genomfördes 18 intervjuer (11 med pojkar och 7 med flickor) med 23 ungdomar mellan 16 och 18 år, varav 16 pojkar och 7 flickor (Tabell 3). Syftet med att låta ungdomarna själva bestämma vilka de ville bli intervjuade med var att skapa förutsättningar för en avspänd intervjusituation där de deltagande informanterna kände sig bekväma att prata om sina erfarenheter av berusning och fester. Alla de intervjuade hade egna erfarenheter av berusningsdrinkande och festande även om erfarenheten varierade dem emellan. Några av informanterna hade flera års erfarenhet medan andra endast hade varit berusade vid ett fåtal tillfällen. Intervjuerna tog mellan ca 25 och 70 minuter. Intervjuerna med flickorna varade längst, flera av dem var över 60 minuter medan några intervjuer med pojkar tog kortare tid.

Intervjuerna på de tre fritidsgårdarna genomfördes i rum som ligger i anslutning till de ordinarie lokalerna, men där man kunde tala helt ostört. Intervjuerna startade med att ungdomarna informerades om studien utifrån det skriftliga informationsbladet och varje informant skrev under med namn och telefonnummer att de tagit del av informationen.

Tabell 3. *Deltagare i intervjuer, Artikel I och Artikel II*

Intervjuer,	Flicka/Pojke	Ålder	Namn (fingerade)
1-2	1 Pojke	16	Tom
3	4 Pojkar	17	Steve, Anders, Jan, Erik
4	1 Flicka	17	Stina
5	2 Flickor	17	Inga, Eva
6	1 Pojke	17	Nicholas
7	1 Pojke	17	Verner
8	1 Pojke	17	Jonas
9	2 Pojkar	17, 18	Valter, Michael
10	2 Flickor	16, 17	Monica, Annica
11-14	2 Flickor	16, 17	Nora, Siv
15-16	1 Pojke	18	Mats
17	2 Pojkar	17,18	Dan, Kenneth
18	3 Pojkar	17	Lars, Frank, Tomas

Intervjuerna utgick från en löst strukturerad frågeguide med centrala teman, till exempel egna erfarenheter av berusning, vilka man festade tillsammans med, berusningens betydelse för festen, hur lär man sig dricka alkohol, vem vill man inte festa tillsammans med och platsens betydelse för fester.

Artikel I: Analys

Småprat med ungdomar på de olika fritidsgårdarna, deltagande observationer och läsning av protokoll användes som viktiga bakgrundsmaterial i analysprocessen. Även om dessa olika material inte är direkt synliga i avhandlingens olika studier har de bidragit till att skapa ökad förståelse till analyserna av intervjuerna och fördjupat kunskapen om ungdomars egna tankar och erfarenheter.

Alla intervjuerna spelades in och transkriberades sedan. När det varit flera personer som intervjuats uppstod ibland problem med att identifiera de olika rösterna, vem av de intervjuade som hade sagt vad och det krävde ofta flera genomlyssningar för att i görligaste mån identifiera alla röster. Texten analyserades och olika teman identifierades av två av författarna (BA, AA) utifrån studiens syfte och de illustrerades och fördjupades sedan med olika citat från de medverkande ungdomarna.

Förste författarens (BA) tidigare långa yrkeserfarenheter inom området influerade arbetet med analysen och detta kan ses som en del av metoden, det vill säga att förkunskapen är en del av analysen. Enligt Aspers (2007) uppnås förförståelse genom tolkning av mening och forskarens förförståelse på det empiriska materialet. Förförståelse kan sålunda förstås som forskarens användning av sin vardagskunskap och hur de kan "fylla" i den text som ska bearbetas. För att undvika att "fylla i" med sina egna erfarenheter har forskaren aktivt tagit del av studiens olika material och stor vikt har lagts på att höra informanternas egna uppfattningar (Aspers, 2007).

Artikel II: Analys

Intervjuerna transkriberades och lästes och diskuterades därefter av alla tre författarna (BA, AA, DB). Samtliga författare medverkade i tematisering av materialet. En generell induktiv ansats som var fokuserad på att finna de viktigaste nyckelkoncepten utifrån studiens syften användes i analyserna (Patton, Coffey, Carlin, Sawyer, & Wakefield, 2006; Thomas, 2006). I analysarbetet användes också olika steg utifrån tematisk analys (TA) (Braun & Clarke, 2006) för att tydliggöra analysprocessen och underlätta arbetet. Den tematiska analysen valdes då den var användbar i processen i att identifiera, analysera och tydliggöra tematiska mönster i materialet samt att tolka innehållet utifrån studiens syfte. Exempel på teman är: fest, berusning och positiva effekter av berusning. Efter att först ha läst igenom intervjumaterialet ett flertal tillfällen genomfördes en kodning som utgick från ett data-drivet synsätt. Nästa steg innebar att identifiera

återkommande teman, varefter varje tema granskades och validerades. Utifrån återkommande teman har citat tagits fram för att både tydlig- och levandegöra texten.

Kvantitativa studier: LoRDIA

Artiklarna III och IV utgår från forskningsprogrammet Longitudinal Research on Development In Adolescence (LoRDIA) som är ett pågående tvärvetenskapligt longitudinellt forskningsprogram som startades 2013. Programmet studerar ungdomars tonårsutveckling fram till 18 år, med fokus på bland annat substansbruk, hälsa, sociala nätverk och skolfungerande. Eleverna kommer från fyra små till medelstora kommuner i södra Sverige med 9000 till 36 000 invånare. Gnosjö och Vårgårda är pendlingskommuner till mindre tätorter, Värnamo klassas som en mindre stad/tätort och Härryda som en pendlingskommun till storstad. Andelen av kommuninnevånare med högre utbildning är i tre av kommunerna (Gnosjö, Vårgårda och Värnamo) något lägre än det nationella genomsnittet på 26 procent medan den fjärde kommunen har en något högre andel än genomsnittet (Statistics Sweden, 2017). Tillsammans motsvarar de fördelningen i riket.

Samtliga 2021 ungdomar i kommunernas årskurs 6 och 7 (våg 1) inbjöds att delta i studien. Informationsbrev på 32 olika hemspråk skickades ut till samtliga vårdnadshavare där forskningsprogrammet och dess syften presenterades. Eleverna fick information genom brev som distribuerades av lärarna. ”Opt-out consent” användes, d.v.s. först hade föräldrarna rätt att säga nej till sina ungdomars deltagande, och om de inte hade gjort det hade de unga själva hade rätt att aktivt säga nej. Det innebar att aktivt ja från föräldrarnas sida inte krävdes för deltagande. Orsaken till det är att projektet då riskerade att tappa alla dem som kanske inte hade samma ordning på skrivelserna. Men en förutsättning för detta var att alla föräldrar verkligen skulle haft möjlighet att ta ställning. Därför skickades informationsbrevet till båda föräldrarna/vårdnadshavarna om de bodde på skilda håll, och

därför översattes brevet till alla hemspråk. Föräldrarna påmindes sedan om projektet i samband med att föräldraenkäter sändes ut, både i våg 1 och våg 2.

Föräldrar såväl som elever informerades om att allt deltagande var frivilligt, föräldrar som inte önskade att deras barn skulle delta i studien skickade tillbaka ett bifogat kuvert där detta framgick, eller meddelade via epost eller telefon till projektledare eller projektkoordinator. De elever som valde att inte delta fick under insamlingstillfället fick andra arbetsuppgifter av sina lärare. Enkäterna fylldes in klassvis och samlades sedan in av representanter från LoRDIA vilka också fanns tillgängliga i klassrummen för att svara på frågor om eventuella oklarheter. Förutom enkätsvar består det insamlade materialet till hela studien också av lärarskattningar om respektive elev, data från skolans register rörande frånvaro och betyg, samt enkäter som skickats till föräldrarna.

Eftersom LoRDIA avser att inkludera alla elever, även dem med kognitiva funktionsproblem som läser enligt grundsärskolans läroplan, så har enkäterna anpassats i två steg för att dessa ska kunna delta. I våg 1 användes två uppsättningar av alla enkäter, dels ordinarie enkät, dels anpassad enkät. I den anpassade enkäten hade språket förenklats något. Bl.a. hade alla dubbla negationer som ibland förekom i frågorna tagits bort. En del ord hade förenklats. Men det största skillnaden var att svarsalternativen hade begränsats något. T.ex. förenklades i allmänhet, Likert-skolor till tre eller fyra items. Den anpassade versionen användes dels i särskola, dels till alla elever där klassföreståndaren gav oss information om att det kunde vara lämpligare p.g.a. bristande språkförståelse eller kognitiva problem. När sedan psykometriska analyser genomfördes för de två versionerna separat, så visade det sig att den interna konsistensen (Cronbach's alpha) var likvärdig i de båda versionerna. Från och med våg 2 togs därför beslutet att samtliga enkäter skulle följa denna modell, vilket innebar att alla elever fick enkäter som var enklare att fylla i.

Vid datainsamlingen i våg 2, som genomfördes 2014 (i årskurserna 7 och 8), fick även nytillkomna elever träda in i studiepopulationen efter samma samtyckesförfarande som tidigare. Några elever som i våg 1 valt att stå utanför men sedan ändrat sig tillkom också, om deras föräldrar inte sagt nej till deltagande. Totalt efter våg 2 hade därmed 2063 elever inbjudits delta, och sedan de som valt bort deltagande räknas bort, kvarstod 1896 som därmed utgör den totala studiepopulationen (92 % av alla inbjudna). Efter våg 2 beslutades att inte ta in några nya, så dessa är därmed fortsatt att räkna som studiepopulation.

Alla i studiepopulationen har dock inte varit närvarande vid varje datainsamlingsvåg. En del elever har flyttat från orten, och därmed inte kunnat delta. 57 elever hade flyttat från de deltagande skolorna efter våg 1 och 2.

Artiklarna III och IV: Design

Båda artiklarna bygger uteslutande på elevenkäterna i LoRDIA, så när som på bortfallsanalyserna som också använder skolornas registerdata. Båda enkäterna är tvärsnittsstudier.

Artikel III: Urval

I Våg 1 tackade föräldrar nej till deltagande för 202 elever och dessutom tackade 116 elever själva nej till deltagande. Av kvarvarande 1790 elever i studiepopulationen vid våg 1, besvarade 1515 elever (årskurs 6 och 7) enkäten, ett deltagande på 85 procent av studiepopulationen.

I Våg 2, (årskurs 7 och 8), var studiepopulationen 1896, sedan 42 nyinflyttade elever inbjudits att också delta (med samma opt-out förfarande och brev till föräldrarna) och ytterligare 64 elever hade ändrat sitt tidigare nej och ville delta i Våg 2. Av den studiepopulationen deltog 1459 elever genom att besvara enkäten, d.v.s. 77 procent.

Antal elever som deltagit i minst en av de två första datainsamlingsvågorna är 1716 (92 % av studiepopulationens 1896 elever), varav 1265 (68 %) deltog både Våg 1 och 2,

Två undersökningspopulationer användes i Artikel III och kallas där Sample 1 och Sample 2. Sample 1 utgörs av de 1716 som deltagit i minst en av vågorna 1 och 2, och dessa används för att kartlägga debutålder för de olika substansbruken. Sample 2 utgörs av de 1459 som deltog i Våg 2 och används för att analysera faktorer relaterade till tidig debut. För dessa analyser krävdes samma datauppsättning i en mängd variabler.

Bortfallsanalys gjordes genom jämförelse mellan dem som deltog och dem som inte deltog, utifrån data från skolregister för kön, etnicitet (utifrån att läsa svenska som andra språk), registrerad frånvaro (all slags frånvaro, huvudsakligen sjukfrånvaro och beviljad frånvaro) samt meritvärde enligt betyg.

Tabell 4 visar bortfallsanalys utifrån tillgängliga registerdata rörande deltagande minst en gång i våg 1 och 2, d.v.s. motsvarande Sample 1. Registerdata erhöles inte från alla skolor, t.ex. vissa friskolor, och från någon kommunal skola erhöles inte närvarouppgifter.

Tabell 4: Bortfallsanalys våg 1 och våg 2, där studiepopulationen var 1896

	n	Deltog någon gång V1-V2	Deltog ingen gång V1-V2	p
Kön: Flickor	916	93,6 %	6,4 %	0,011
Pojkar	943	90,3 %	9,7 %	
Svenska som andra språk:				0,000
Ja	351	84,0 %	16,0 %	
Nej	1443	91,3 %	8,7 %	
Frånvaro, i procent av antal lektioner, i snitt (a), m (st.avv.)	1574	6,22 (6,34)	7,61 (6,83)	0,026
Meritvärde, poäng (b), m (st.avv.)	1691	205,8 (45,02)	183,5 (60,63)	0,000

(a) Frånvaro: Deltagare n=1443, ej deltagare n=131

(b) Meritvärde: Deltagare n=1552, ej deltagare n=139

Bortfallsanalysen visade att flickors deltagande var signifikant högre än pojkars ($p=0,011$). De som inte deltog var i högre utsträckning elever som läste svenska som andra språk ($p<0,001$), de hade också

högre frånvaro ($p=0,026$) och de hade i genomsnitt lägre meritvärde ($p= < 0,001$).

Variabler

Frågor ställdes om frekvens av olika former av substansbruk under de senaste 12 månaderna för tobak (en fråga om rökning, och en annan om snusning), för alkohol (minst ett glas), för alkoholdrickande till berusning (om man någonsin druckit sig full) och om drogbruk (en fråga om cannabis, och en annan fråga om andra droger). Här erbjöds olika svarsalternativ för frekvenser, men för denna artikel dikotomiserades dessa till om man någonsin använt substansen eller inte, eller någonsin druckit sig berusad eller inte. Frågor ställdes också (för samma former av substansbruk) om hur gammal man varit första gången man använt respektive substans eller druckit sig berusad, och där fick man svarsalternativen ”11 år eller yngre”, ”12 år”, ”13 år”, ”14 år” samt ”aldrig”.

Utöver dessa fanns ett omfattande batteri av frågor om kön, ålder och etnicitet, om tillgänglighet till olika substanser, om småbrottslighet, om personlighet, om erfarenheter av emotionella övergrepp och försummelse, om familjen man tillhör (konfliktnivå, samhörighet och kontakter med andra), om föräldrarnas tolerans för att den unge röker, snusar, dricker eller drogar, om den unges fritidsvanor, om kamratkretsens bruk av olika substanser, om den socioekonomi och bostadsområdets status. Frågorna beskrivs mer i detalj i artikel III, inklusive uppgifter om reliabilitet för de skalor som använts.

Artikel IV: Urval och bortfall

Studien kombinerar data för ungdomarna från de datainsamlingar, då de gick i årskurs 9. För den första kohorten var detta Våg 3 (2015) och för den andra kohorten var det Våg 3b (2016). Totalt finns därmed uppgift för 1355 elever i årskurs 9, varav 691 är flickor och 664 är pojkar. Baserat på registerdata från skolorna rörande Våg 3, visar en analys av faktorer relaterade till svaren inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar, inte heller mellan elever som läser svenska

som andra språk och andra studenter. Analysen visar vidare att de elever som inte deltog i studien hade en något högre registrerad frånvaro (7.6% jämfört med 5.9% av lektionerna) och lägre meritpoäng (193 jämfört med 208 poäng).

Artikel III: Datahantering

Till grund för artikel III var ett omfattande frågeformulär som ungdomarna hade att fylla i (omkring 450 frågor i våg 1) och det fanns en del internt bortfall, d.v.s. att ungdomar missat att fylla i alla frågor. Det gällde även vissa uppgifter om substansbruk, där det bland annat ställdes frågor både om hur ofta man använde olika substanser, och hur gammal man var första gången detta hände. En del ungdomar har svarat på den ena av dessa men hoppat över att svara på den andra eller tvärtom. Detta hände särskilt ofta när de uppgav att de inte hade använt några substanser.

För att minimera bortfallet har därför datafilen bearbetats så att bortfallet minimerats, genom att utnyttja den information som eleven lämnat. Har de t.ex. på frågan om de någonsin har rökt, svarat att de aldrig har rökt, så innebär detta svar också att de ännu inte debuterat i rökning. Och vice versa, har eleverna på frågan om debutålder svarat att de aldrig har rökt, så kan den informationen användas för att fylla i en lucka på frågan om frekvens för rökning.

En förutsättning för detta var dock att svar på olika frågor om substansbruk uppvisade mönster av att vara konsistenta. Detta undersöktes därför först i ursprungsfilen, d.v.s. innan några imputationer gjorts. Denna interna validitet visade sig vara mycket god eller i det närmaste perfekt i båda datavågorna och för alla formerna av substansbruk som undersöktes. Den absoluta överensstämmelsen varierade mellan 99,1 procent till 99,9 procent i Våg 1, och från 97,9 procent till 98,9 procent i Våg 2 för alla slags substansbruk utom för alkoholdrickande, där den var 91,1 procent i Våg 1 och 93,1 procent i Våg 2. Orsaken till att den var något lägre just för alkoholdrickande var att frekvensfrågan hade preciserats till

”minst ett glas”, och den preciseringen saknades i debutåldersfrågan för alkoholdrickande.

Artikel IV: Datahantering

I studien används endast årskurs 9-elevenas frågeformulär i våg 3. Våg 3b vände sig endast till den kohort som året efter nådde årskurs 9. Genom att slå ihop dessa erhöles data från två kohorter, men för det år då de alla gick i årskurs 9. Studiens avsåg att undersöka med vem och var 15-åringar berusar sig och därför användes endast material från årskurs 9-eleverna. Svar erhöles för sammanlagt 1355 elever. För att minimera bortfallet har därför datafilen bearbetats. T.ex. har bortfallet minimerats genom att utnyttja den information som eleven lämnat. Har eleven t.ex. på frågan om de någonsin har varit berusade, svarat att man aldrig har druckit alkohol, så innebär detta svar också att man ännu inte debuterat i alkoholdrickande till berusning. Detta kontrollerades också mot tidigare datainsamlingar, så att de inte där uppgivit alkoholberusning.

Artikel III: Analys

Det första steget i analysen var att utifrån Sample 1 undersöka debutåldern för olika substanser och därefter undersöktes prevalensen. I bägge fallen redovisas flickor och pojkar separat.

Det andra steget handlar om prediktion av faktorer relaterade till fyra olika former av substansbruk (där rökning och snusning slagits samman till tobak). Dessa gjordes utifrån Sample 2. Prediktionerna har gjorts i tre steg. Först bivariat, sedan multivariat där alla som var signifikanta i den bivariata analysen var med, och till sist optimala modeller med forward selection, d.v.s. där endast de variabler som signifikant ökar modellens förklaringsförmåga tas med.

Jämförelser mellan kön och ålder genomfördes för att testa om skillnaden mellan två grupper medelvärden är statistiskt signifikanta. Här användes också en Bonferroni justering för att undvika möjligheten av att få typ-1-fel när multipla tester genomförs på ett så

stort antal variabler (Aickin & Gensler, 1996). Analyserna genomfördes i IBM Statistics SPSS 21.

Artikel IV: Analys

Första steget beskriver den rapporterade frekvensen av berusning och undersöker potentiella könsskillnader och åldersskillnader i frekvensen av berusning. Grupp-jämförelser analyserades med chi-2-tester för kategoriska data, Mann-Whitney U tests för jämförelse i rangordningar och ordinalskalor, och t-test för att jämföra medelvärden mellan oberoende grupper i kontinuerliga variabler.

I nästa steg analyseras i vilka kontext berusningen har skett. Skillnader mellan dem som väljer att berusa sig i olika kontexter har studerats. Av naturliga skäl begränsas analysen då till dem som har erfarenhet av berusning. Men eftersom dessa har kunnat fylla i att de berusat sig i flera olika beskrivna kontexter genom multipla svar, så hanteras de inte som skilda grupper. De som berusat sig i olika kontexter under den senaste 12-månaders perioden har istället jämförts med samtliga som berusat sig, och jämförelsen har gjorts i följande avseenden: frekvens av berusningsdrickande, föräldrarnas upplevda acceptans för den unges substansbruk, beteendeproblem bland kamraterna, samt upplevda negativa konsekvenser av berusningsdrickandet. Dessa analyser har alltså gjorts genom att jämföra med förväntat värde för samtliga som hade erfarenhet av berusning, För kvantitativa variabler användes one-sample t-test och för kategoriska data användes chi-2 test, där värdet på respektive mått för samtliga med berusningsdrickande använts som förväntat värde. Den statistiska analysen genomfördes med IBM Statistics SPSS 21.

Etiska överväganden

Artikel I och II

Etikprövning är genomförd vid Regionala Etikprövningsnämnden i Linköping (Dnr 2011/402–31, 2012-02-21).

Information av studien delgavs berörd personal på de olika fritidsgårdarna som skulle medverka i att rekrytera informanter mellan 15 och 18 års ålder. De informerades också om att de inte skulle få ta del av några enskilda intervjuer utan endast en allmän sammanfattning av alla intervjuerna. I den skriftliga informationen som alla intresserade ungdomar tagit del av redovisades studiens allmänna inriktning, dess syfte och planerat genomförande, betydelsen av informanter och deras roll inklusive den tidsmässiga omfattningen av studien. Vidare framgick det tydligt att allt deltagande i studien är frivilligt och att informanterna har rätt att träda ur studien när som helst de så önskar, utan att behöva uppge sina skäl. De intresserade informerades också om att inga personuppgifter eller tydliga personbeskrivningar kommer att publiceras eller finnas tillgängliga för obehöriga. Skriftligt samtycke har inhämtats från samtliga informanter.

Det finns flera etiska komplikationer kring insamlandet av information rörande ungdomar. Studierna handlar om en grupp som kan upplevas som sårbar, underåriga ungdomar som har varit berusade och deras erfarenheter och detta kan ses som känsliga uppgifter. Bruk av alkohol och andra substanser är ett riskabelt och ett delvis icke accepterat beteende. De flesta ungdomarna i studien var under 18-år och hade därmed inte laglig rätt att använda alkohol.

Forskaren (BA) har en lång yrkeserfarenhet som socionom bakom sig och var mycket tydlig i all kontakt med ungdomarna att hon var där som forskare och var ur denna synvinkel intresserad av deras erfarenheter kring berusning och platsens betydelse.

Den ursprungliga forskningsplanen var att genom observerande studier samla information och kunskap om utomhusarenornas roll för de ungdomar som vistades där och också om deras bruk av främst alkohol. På dessa utomhusplatser kunde även ungdomar under 15 år befunnit sig och dessa ungdomar skulle inte ha intervjuats även om de befann sig på de aktuella arenorna. Samma regel gällde för intervjuer och ”småprat” på de tre fritidsgårdarna, där ingen under 15 år har blivit intervjuad. Dock kan någon som var under 15 år funnits med under olika ”småprat”, även om det vid de aktuella tidpunkterna var få ungdomar under 15 år som regelmässigt besökte fritidsgårdarna. Vissa ungdomar valde att delta i ”småpratet” men ville inte bli intervjuade.

Att som vuxen ställa frågor om att använda alkohol och andra substanser kan upplevas som hotfullt utav ungdomar. Stor vikt lades därför på att skapa en atmosfär där det kändes ok för ungdomar att samtala att svara på frågor men att det också var ok att tacka nej till intervjuer eller att välja att inte svara på vissa frågor.

Forskaren beslöt att inte genomföra observerande studier i olika hemmiljöer av etiska skäl. Att som forskare befinna sig i en liten lägenhet tillsammans med grupper av ungdomar varav de flesta är berusade sågs inte som etiskt försvarbart av de delaktiga forskarna. De ungdomar som inte önskade kontakt med forskaren bedömdes i så fall inte ha möjlighet att dra sig undan, vilket var möjligt på de ursprungliga utomhusarenorna. Metoden deltagande observationer som del i en etnografisk forskning förändrades till en etnografisk ansats med intervjuer av ungdomar på olika fritidsgårdar som andra viktiga informationskällor.

Ungdomarna har rätt till integritetsskydd, vilket innebär att alla uppgifter om dem och deras person hanteras med konfidentialitet. Det finns en risk att ungdomarna kan känna sig uppmuntrade till ett fortsatt berusningsdrickande och därigenom känna sig bekräftade av forskaren. Forskaren har dock en mångårig praktisk erfarenhet att luta sig mot när det gäller att möta och samtala med ungdomar om känsliga frågeställningar, bl.a. rörande bruk av alkohol. En ytterligare

risk kan vara ett ojämnt maktförhållande mellan ungdomarna och den vuxna forskaren. Genom att vistas på de aktuella fritidsgårdarna innan intervjuerna ägde rum fick ungdomarna en chans att prata med och ställa frågor om forskningen och ta ställning till om de ville delta. När de tillfrågades fick de också själva bestämma om de ville intervjuas ensamma eller tillsammans med kamrater och också om de ville intervjuas fler än en gång.

Inom ungdomsforskningen finns en debatt om distinktionen mellan två olika etiska förhållningssätt, det regelstyrda (rules-based) och det "situationsstyrda" (situated ethics). Den regelstyrda etiken utgår från de klassiska, etiska utgångspunkterna såsom informerat samtycke, konfidentialitet och andra regelstyrda villkor. Det situationsstyrda etiska förhållningssättet påtalar vikten av att ta etiska beslut baserade på de specifika etiska dilemman som kan uppkomma i olika ungdomskontexter (Heath, 2009). Denna studie styrs av de klassiska etiska riktlinjerna och är därmed rules-based, men forskaren ser också nödvändigheten i att också utvidga det etiska förhållningssättet och att situationsstyrda förhållningssätt kan förstärka och fördjupa den etiska diskussionen i ungdomsforskning. Blackman m.fl. (2012) hävdar att en fara med etnografiskt fältarbete är att bli "kompis" med de grupper som skall studeras. Detta kan upplevas som ett problem, men samtidigt bygger etnografi på att det skapas ett förtroende mellan informanterna och forskaren. Eftersom de flesta ungdomarna intervjuades en eller två gånger träffades ungdomarna och forskaren inte ofta, även om de kunde springa på varandra när forskaren besökte en av fritidsgårdarna. Risken att komma varandra för nära, att bli "kompis", bedömdes inte vara aktuell, särskilt med tanke på den stora ålderskillnaden.

Artikel III och IV.

När det gäller artiklarna III och IV är forskningsprogrammet LoRDIA och dess datainsamling godkänd av Regionala Etikprövningsnämnden i

Göteborg (Dnr. 362–13; 2013-09-25 och fortsatt godkännande för våg 2 (2014-05-20) och våg 3 (2015-07-31)).

Stor vikt har lagts på att informera vårdnadshavare och elever om forskningsprogrammet och dess syfte. Alla vårdnadshavare har per brev informerats om studien. Då eleverna vid de tidiga insamlingstillfällena var under 15 år krävdes samtycke från både eleven och vårdnadshavaren. Enligt Etikprövningsnämndens beslut tillämpades detta så att föräldrarna först hade rätt att säga nej till att deras ungdomar skulle delta. Endast där föräldrarna inte gjort detta erbjöds ungdomarna deltagande, vilka då fritt kunde välja att delta eller inte. En förutsättning var att båda föräldrarna först hade fått ta del av en information om studien, och genom frankerade svarskuvert eller andra kontaktuppgifter hade haft möjlighet att anmäla ett negativt beslut. I det fall eleven hade hemspråksundervisning så översattes informationsbrevet till detta språk. Totalt översattes det till 32 olika språk.

Innan det blev aktuellt att fylla i enkäten informerades eleverna av klassföreståndaren. De fick även ett informationsblad om studien. Vid materialinsamlingstillfället informerade LoRDIA:s personal återigen om syftet och att deltagandet var frivilligt. Frågeformulären distribueras till eleverna av två av LoRDIA:s personal som dessutom under hela tiden fanns i klassrummet och kunde besvara eventuella frågor. När eleverna besvarat enkäten fick varje enkät en fyra-siffrig kod som var kopplad till deras identitet. Det fanns inga namn på enkäten, endast ålder. Koderna är genererade av LoRDIA:s forskningssamordnare. Enkäterna transporteras efter ifyllandet av LoRDIA:s personal till Hälsohögskolan i Jönköping där de bearbetades och databehandlades. Enkäterna lagrades därefter i anpassade och låsta utrymmen.

Longitudinella databaser innebär risker i och med att stora mängder känsliga data hanteras. Genom att datainsamlandet och hanteringen endast sker med LoRDIA:s personal kan konfidentialitet upprätthållas och riskerna minimeras. De olika doktoranderna och andra forskare

som använder LoRDIA-data får endast tillgång till datafiler där namn och personnummer ersatts med koder. Endast projektledning och projektadministration har tillgång till kodnycklarna. Alla resultat redovisas på gruppnivå i form av statistiska analyser där enskilda individer inte går att urskilja.

Resultat

Kvalitativa studier

Artikel I

Ingången till studieområdet var att undersöka olika utomhusplatsernas betydelse för ungdomars berusningsdrickande och festande, men detta visade sig omöjligt då de platser där forskaren varit verksam som fältare var öde.

En viktig teoretisk ansats i studien utgår från betydelsen och användandet av rum och plats för ungdomars berusningsdrickande.

Studiens resultat visade på att det skett en förändring och de ungdomar som brukade vistas på olika offentliga gatu-miljöer (t.ex. buss och tåg-stationer) eller de mer gömda platserna (t.ex. parker) flyttat därifrån. Flytten från utomhusarenorna framkom i kontakter med fältare på lokal och regional nivå och bekräftades av det övriga materialet. Den enkät som skickats ut till fältare i hela landet genom RiF (Riksförbundet för fältarbete) visade på samma bild, samlingsställen var öde i kommuner över hela landet. Samma situation framkom också samband med seminarier och diskussioner med fältare från hela landet på en nationell utbildning för fältare. Vidare bekräftades de öde samlingsplatserna i studier av föreningsprotokoll, intervjuer med ungdomarna och slutligen genom forskarens egna observationer och fältanteckningar.

Alla de intervjuade ungdomarna hade egna erfarenheter av att berusningsdricka. Hur ofta de berusade sig och hur mycket de drack skilde sig emellertid åt. Skillnaderna i hur ofta de berusade sig berodde bl.a. tillgängligheten av fest-arenor, om ungdomarna hade pengar att köpa alkohol för, om de hade kännedom om fester och om de hade "lust" att festa och berusa sig. Det var de intervjuade ungdomarna som själva definierade om de hade varit berusade, flera av dem berättade att dricka ungefär 10 öl på en fest var vanligt och

ibland fanns det fester när de drack ytterligare mängd alkohol. I intervjuerna med ungdomarna framkom att deras fest-arena var oftast i det egna hemmet (oftast utan närvarande vuxna), vänners hem (oftast utan närvarande vuxna) eller i äldre kamraters egna hem. Det var mycket sällsynt att föräldrar fanns i hemmen i samband med festerna. Ett ytterligare skäl till att ha festen i olika hemarenor och inte utomhus var att det ansågs ”skämmigt” om vuxna personer såg när ungdomarna var berusade. Att ha festen i hemmen underlättade för flickorna och pojkarna att skapa trygghet och att ha kontroll över aktiviteterna på festen, t.ex. genom kontroll av vilka som fick inträde. Ytterdörren blev en symbol för möjligheten till kontroll och säkerhet, att kunna släppa in önskvärda personer eller stänga andra personer ute.

Den stängda dörren till hemmet försvårade också för vuxenvärlden i form av t.ex. fältarbetare eller polisen att få tillgång till fest-arenan. Fanns det balkong eller trädgård kunde de flickor och pojkar som så ville, ha kontakt med personer utanför hem-arenan. Balkongen blev ett slags ”mellan-rum” mellan festen och de personer som befann sig utanför. Ungdomar som inte var inbjudna, men kände till festen kunde befinna sig där och på så sätt få viss kontakt med festens deltagare.

Sammanfattningsvis visar studiens resultat att uteplatserna där ungdomar brukat träffas visat sig vara öde. Den vanligaste arenan för fest och berusning var enligt intervjuer med ungdomar hemmen, utan närvarande vuxna. Ungdomarna väljer plats för fest och berusning utefter deras behov, och vilka platser som finns tillgängliga. Festens rum fylls av ungdomarnas utlevelse, skratt och dans.

Artikel II

Att festa tillsammans med kamrater var oftast förknippat med positiva erfarenheter. Det framkom också att när det var fest så var deltagarna berusade, och berusningen möjliggjorde utlevelsen.

Ordet kontroll förekom ofta i intervjuerna. Ordet användes i flera olika sammanhang: kontroll över sin berusning, kontroll över vänners

berusning, kontroll över sin utlevelse. *”Man ska inte bli för full, det ska man inte. Du ska känna till hur mycket du kan dricka, annars ska du inte göra det”* (Tom, 16 år). Att ha festen inomhus ökade ungdomarnas möjligheter till kontroll, t.ex. för vilka personer som släpptes in till festen.

Centralt för festens genomförande är planering då den möjliggjorde båden en kontrollerad berusning och ramarna kring festen. Planeringen kunde ske upp till ett par dagar innan själva festen och inbegrep hur mycket alkohol som skulle drickas under kvällen, hur ungdomarna skulle ta sig till och från festen. *”Jag vill inte dricka när jag inte har planerat att dricka och inte planerat hur mycket jag ska dricka. Typ, om jag inte planerar, då fungerar det inte. När man startar att dricka så tänker man inte helt klart, gör man? Därför är det bäst att planera i förväg”* (Erik, 17 år).

De flesta intervjuade ungdomarna bodde i mindre orter där det fanns få möjligheter för transporter med buss eller tåg på kvällstid. Planeringen gällde också att ha med sig vänner på festen så man slapp komma själv och åka hem själv.

Genom planering möjliggjordes en kontrollerad utlevelse på festen. Utlevelsen skilde festen från andra kvällar, från vardagen. Utlevelsen signalerade en slags ”fri-zon”, där det fanns en större frihet att uppträda på ett annorlunda sätt. Utlevelsen bestod oftast i skratt, prat, sång, dans och andra interaktioner. *”Vi har så kul”* (Monica, 16).

På festen var berusningen viktig men också kunskapen om att det alltid fanns någon som kunde hjälpa till om de blev för berusade, säkerheten var grunden för festen och möjliggjorde utlevelse. *”Jag tycker inte om att dricka när det är fullt av folk. Jag vill dricka tillsammans med de jag verkligen känner”* (Mikael 17 år).

Festens utformning kunde variera utifrån hur många personer som deltog, andel flickor och pojkar och ålder på deltagarna. Resultatet visade på olika sorters fester, ett exempel var den lilla, slutna festen

med några få flickor och pojkar som alltid festade tillsammans, aldrig med några andra. En annan slags fest, med enbart flickor var ”chill-partyt”. På dessa fester berusningsdrack flickorna men det var ok att uppföra sig ”barnsligare” än på fester där pojkar var närvarande. Den ”vanliga” festen bestod oftast av ungefär lika många flickor och pojkar i samma ålder. Gemensamt för alla fester var vikten av hög musik och plats för dansen.

Att vara berusad på festen, men på ett kontrollerat sätt innebar att personen uppvisade en mognad och detta var viktigt och innebar att flickorna och pojkarna visade att de hade lärt sig att dricka på ett kontrollerat sätt. ” *Det är roligt att vara berusad när man kommer ihåg vad som hänt på kvällen, för då har man haft roligt, du har kontrollerat dig själv. Det är inte roligt att vara så jättefull att du nästan inte kan gå, och att du trillar överallt* (Nora 16 år). Genom att visa sina kunskaper i att festa och berusa sig på ett kontrollerat sätt, signalerades ett högt symboliskt kapital vilket visade att man var en rolig person att festa tillsammans med.

Att misslyckas med kontrollen över berusningen och därmed tappa kontrollen kunde medföra olika negativa konsekvenser. För flickorna kunde konsekvensen bli att få dåligt rykte, ”fjortisar”, d.v.s. flickor som inte hade lärt sig att kontrollera sitt drickande, är högljudda, tramsiga och som andra inte vill festa tillsammans med. För pojkarna fanns inte samma risk för stämpling, men vissa blev ofta inblandade i bråk och kunde därmed riskera ett dåligt rykte och att inte bli inbjuden till kommande fester.

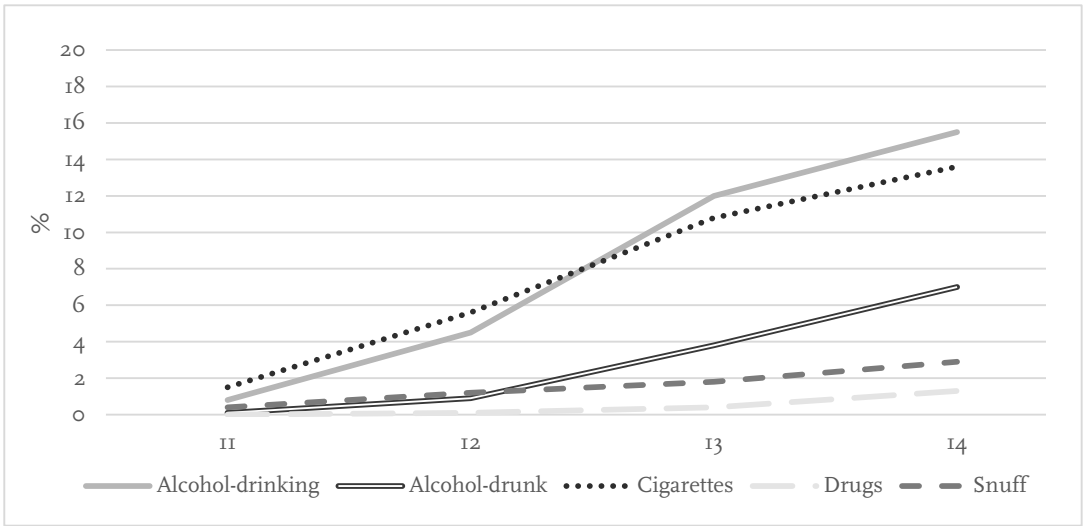
Kvantitativa studier

Studie III.

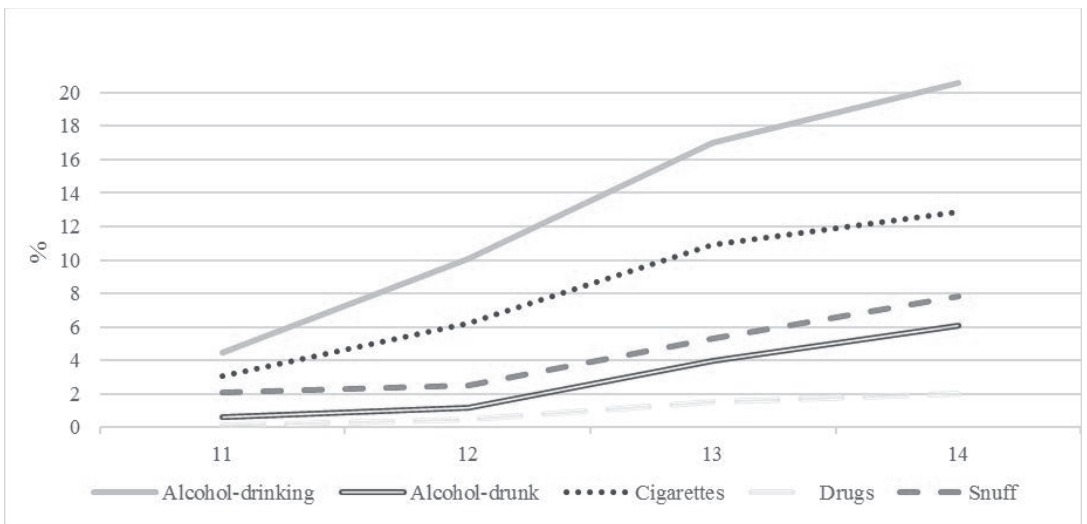
Studien undersökte tidig debut i substansbruk bland 13 och 14-åriga flickor och pojkar i fyra kommuner i södra delen av landet. Prevalens, ålder för debuten och jämförelser mellan könen associerade med tidig debut i bruk av tobak (cigarretter och snus), att dricka alkohol,

berusning av alkohol och användning av cannabis och andra droger. I nästa steg undersöks faktorer som predicerar bruk av nikotin, alkohol, alkohol till berusning, samt droger.

Undersökningen av ungdomarnas debutålder i konsumtion av cigaretter, snus, dricka alkohol, dricka alkohol till berusning samt användning av droger visas i figurerna nr 1 och 2.

Figur 1. Procent som har debuterat i användning av olika substanser, flickor (n=861)

Figur 2. Procent som har debuterat i användning av olika substanser, pojkar (n=855)

Resultaten visar att antalet flickor och pojkar med tidig debut i att använda tobak, dricka alkohol, berusa sig eller använda droger inte visar på några påtagliga brott som skulle antyda att en viss ålder utgör en central startpunkt, med den enda skillnaden att pojkar som var 14 år uppvisade en något större ökning gällande att dricka alkohol och användning av tobak.

Undersökning av prevalensen vid våg 2 visade en låg prevalens av substansbruk bland studiens 13- och 14-åriga flickor och pojkar och det framkom heller inga tydliga skillnader mellan könen gällande tidig debut. Siffrorna för både flickor och pojkar gällande tidig debut vid 11-års-ålder var låga. För flickorna var en tidig debut i att använda cigaretter vanligast (under 2 %) och för pojkar var en tidig debut i att dricka alkohol vanligast (strax över 4 %). Andelen som debuterat i användning av droger var under 1 procent för både flickor och pojkar.

Tabell 5 visar på olika faktorer associerade med substansbruk och visar på analysernas olika steg.

Tabell 5. Prediction of early use of tobacco, alcohol-drinking, alcohol-drunkenness, and drug use in Swedish 13- and 14-year-olds

	Scale length	Tobacco use (n=1334; R ² = .52)			Alcohol-drinking (n=1332; R ² = .47)			Alcohol-drunkenness (n=1385; R ² = .51)			Drug use (n=1380; R ² = .40)		
		Step	OR	95 % CI	Step	OR	95 % CI	Step	OR	95 % CI	Step	OR	95 % CI
Availability of the substance (i.e. tobacco, alcohol or drugs)	0-1	1	15.9	10.69-23.55	4	2.53	1.76-3.64	-	-	-	2	24.77	9.96-61.59
Novelty seeking	0-18	5	1.10	1.03-1.18	2	1.30	1.23-1.37	-	-	-	-	-	-
Delinquent behaviour	0-1	3	10.3	5.15-10.82	3	7.78	3.99-15.18	1	23.7	13.86-40-66	1	46.55	21.39-101.30
Perceived parental approval of substance use	0-1	2	5.6	3.79-8.39	1	10.51	7.56-14.61	2	8.67	5.16-14.45	-	-	-
Family conflict	0-15	-	-	-	-	-	-	3	1.28	1.17-1.41	-	-	-
Being out with friends	0-8	4	1.33	1.21-1.46	5	1.22	1.12-1.32	-	-	-	-	-	-
Substance use & problem behaviour among peers	0-28	6	1.05	1.01-1.08	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tabellen visar de olika steg när respektive predicerande variabel inträder i analysen och är därmed en indikator på dess relativa vikt.

Den främsta prediktorn för *tidig debut i tobaksbruk* är tillgänglighet till substansen på steg 1 och är därmed den främsta prediktorn. Övriga viktiga prediktorer: förmodad föräldra-tillåtelse, delinkvent beteende, vistas ute tillsammans med kamrater, sensationssökande och kamrater som använder substanser och uppvisar problembeteenden.

Den främsta prediktorn för *tidig debut i att dricka alkohol* är förmodad föräldra-tillåtande av substansbruk. De sekundära prediktorerna som introduceras därefter är: nyhetssökande temperament, delinkvent beteende, tillgång till alkohol och att vara ute med kamrater på kvällarna.

När det gäller *tidig debut i berusningsdrickande* är den främsta prediktorn delinkvent beteende. De sekundära prediktorerna är förmodad föräldra-tillåtelse och familjekonflikt.

Den främsta prediktorn för *tidig debut i användandet av cannabis* eller andra droger är delinkvent beteende och sekundär prediktor är tillgång till droger.

Resultaten visar att de primära och sekundära prediktorerna kunde grupperas i fyra grupper: tillgång till substansen, psykologiska beteende-faktorer, föräldra- och familjeförhållanden samt kamratfaktorer.

Tillgång till substanserna visade sig vara predicerade för såväl de mindre normbrytande beteendena som användande av tobak men även för det mest normbrytande beteendet, användande av cannabis och andra droger.

Den psykosociala-beteende variabeln, ett delinkvent beteende var den enda predicerande variabeln för samtliga substanser, den var dessutom främsta prediktor gällande de två mest normbrytande beteenden, berusning och användande av droger. Resultatet visar också att ett

delinkvent beteende var vanligare för pojkar än för flickor. Att ha erfarenhet av egna normbrytande beteenden visade således på att vara en starkt predicerande variabel för tidig substansdebut. Till skillnad mot delinkvent beteende var temperamentsfaktorn nyhetsökande endast predicerande för de mindre normbrytande beteendena, användande av tobak och att dricka alkohol.

Både föräldrars och vänners inflytande är viktiga när det gäller substansbruk. Studien visar dock tydligt att i den aktuella åldern är förmodad tillåtelse av föräldrarna starkt predicerande i samtliga substansgrupper förutom användande av droger. Gällande tidig substansdebut för 13–14-åringar visades att föräldrafaktorer (förmodad tillåtelse av föräldrarna, familjekonflikt) predicerar tidig debut i användning av tobak, att dricka alkohol och berusning antingen som steg 1 eller steg 2. Kamrater (spenderar tid ute med vänner, substans bruk och problem beteende bland kamrater) predicerade tidig debut endast i de mindre normbrytande beteendena användning av tobak och att dricka alkohol, och dess bidrag till prediktionsmodellerna var mindre än föräldrafaktorerna.

Studiens slutsatser visar att mångfaktoriella psykologiska och psykosociala variabler predicerade tidig substansdebut och att ett normbrytande beteende i form av att vara delinkvent var den starkaste prediktorn till tidig debut i substansbruk, samt att föräldrafaktorer i 13–14-årsåldern har starkare betydelse än kamratfaktorer.

Studie IV.

Studien undersökte berusningsdrickande för elever i årskurs 9, frekvens och könsskillnader av berusningsdrickande, tillsammans med vem, samt i vilken kontext detta ägde rum. Vidare undersöktes vilka samband som fanns mellan dessa kontexter å ena sidan, och å andra sidan frekvensen i berusningsdrickande, negativa konsekvenser, samt upplevt föräldramedgivande och kamraters problembeteende.

Knappt en av fem i totalpopulationen (19,6 %) har berusat sig under året som var, varav 7,5 procent enstaka gånger, 9 procent flera gånger under året och 3,1 procent varje månad eller oftare. Det fanns inga könsskillnader i frekvens.

De allra flesta av dessa (17,6 %) har berusat sig tillsammans med jämnåriga kamrater. Därefter hade det skett med romantisk partner (3,7 %), och i mindre utsträckning med syskon (1,5 %) eller då hela familjen varit närvarande (1,2 %). (Detta blir mer än 19,6 % p.g.a. att flera alternativ kunde väljas.) Flickor hade oftare än pojkar berusat sig tillsammans med romantisk partner (5,2 % jämfört med 2 %; $p = 0,004$).

Den vanligaste kontexten för berusning var i ”hem utan närvaro av vuxna” (15,9 %). Det gällde både det egna hemmet och kamraters hem. Därefter var det ”utemiljöer, dolda platser och olika mötesplatser” (9,2 %), följt av hem (egna och kamraters hem) då någon vuxen fanns hemma (4,4 %), och i anslutning till ”aktiviteter anordnade av skola eller förening” (2,1 %) samt ”pub eller restaurang” (0,9 %). Här fanns också en könsskillnad, pojkar mer än flickor har berusat sig i anslutning till skol- eller föreningsaktiviteter (3,4 % respektive 1,0 %; $p = 0,002$).

I nästa steg analyserades om det fanns skillnad i berusningsfrekvens som utmärkte dem som berusat sig i olika kontexter. Eftersom de kunde ha berusat sig i mer än en kontext så testades var och en av berusningskontexterna mot alla som hade erfarenhet av berusning ($n = 263$). Endast en kontext skiljde ut sig signifikant. De som berusat sig i utomhusmiljöer, dolda platser och mötesplatser hade i högre utsträckning berusat sig vid flera tillfällen under föregående år (närmare 75 procent hade berusat sig vid flera tillfällen under föregående år jämfört med 62 procent av alla 263). Ungefär samma andel (75 %) gällde dock även för den lilla grupp som berusat sig i anslutning till skol- och föreningsarrangemang, men då denna grupp var betydligt mindre nådde den inte signifikans.

Slutligen analyserades, på liknande sätt, om de som berusat sig i olika kontext skiljde sig från alla med berusningserfarenhet vad gäller negativa konsekvenser av berusningen, i vilken mån man upplevt acceptans från föräldrarnas sida för sitt substansbruk (främst tobak och alkohol), och i vilken mån man hade kamrater med problembeteenden. Detta visas i Tabell 6.

Tabellens övre del utgår från hela populationen och jämför dem som har erfarenhet av berusning med övriga. Som väntat uppger de med berusningserfarenheter i högre utsträckning att föräldrar accepterar att de nyttjar olika substanser (främst alkohol och tobak), och de har i högre grad kamrater med problembeteenden. Självklart är det bara bland dem som negativa konsekvenser av berusningen har upplevts.

I tabellens nedre del jämförs de som berusat sig i de olika kontexterna med alla dem som har berusningserfarenhet avseende samma tre faktorer (d.v.s. de jämförs då med hela gruppens värden i övre delen).

Första steget i analysen beskriver den rapporterade frekvensen av berusning och undersöker potentiella könsskillnader i frekvensen av berusning. I nästa steg analyseras berusningens kontext bland de med erfarenhet av berusning, samt upplevda föräldrar medgivanden, negativa konsekvenser och vänners uppförande.

Tabell 6: *Drunkness experience in relation to perceived parental approval and peer behaviour, and drunkness contexts compared as to perceived parent approval, peer problem behaviour and negative consequences of drunkness*

<i>Experience of drunkness or not</i>	Perceived parent approval			Peer behaviour			Negative consequences		
	n	M (s.d.)	P	n	M (s.d.)	P	n	M (s.d.)	p
No experience of being drunk	1071	5.60 (10.24)	<0.001 (a)	1056	8.34 (3.09)	<0.001 (a)	-	Not relevant	-
Have experience of being drunk	262	7.22 (2.62)		247	11.92 (3.33)		233	1.71 (2.56)	-
<i>Five contexts of drunkness</i>	n	M (s.d.)	P	n	M (s.d.)	P	n	M (s.d.)	p
In own or friends home with adult present	59	8.08 (3.39)	0.06 (b)	57	11.97 (3.52)	0.91 (b)	57	1.82 (2.73)	0.75
In own or friends home without adult present	215	7.17 (2.55)	0.79 (b)	202	12.19 (3.08)	0.22 (b)	194	1.69 (2.46)	0.92
At pub or restaurant	13	8.38 (3.99)	0.31 (b)	12	11.29 (5.35)	0.69 (b)	11	2.05 (2.85)	0.70
Social event in connection with school and leisure	28	7.39 (3.98)	0.52 (b)	24	11.80 (3.96)	0.89 (b)	24	1.13 (2.27)	0.22
Outdoor, hidden or other meeting-places	125	7.54 (2.55)	0.16 (b)	121	12.10 (3.51)	0.55 (b)	110	2.26 (2.83)	0.04

a) Two sample t-test for independent groups; b) One sample t-test compared with corresponding figures for all having experience of being drunk (i.e. perceived parental approval 7.22, peer behaviour 11.92, and negative consequences 1.71).

Resultaten visar få skillnader. Få av kontexterna skiljer ut sig vad gäller negativa konsekvenser av berusning och rörande förmodad föräldratillåtelse av substansbruk eller att ha kamrater med problembeteenden. Men en enda signifikant skillnad finns. De som berusar sig på de olika utomhusarenorna upplever signifikant fler negativa konsekvenser (Skalvärdena är 2,26 [sd =2,83] jämfört med 1,71 [sd=2,56]; $p = 0,04$). Dessutom finns en skillnad som närmar sig men som inte fullt når signifikans. De deltagare som berusade sig i hemkontexten uppgav ett större förmodat föräldramedgivande (Skalvärdena är 8,08 [sd =3,39] jämfört med 7,22 [sd=2,62]; $p=0,06$).

Studiens slutsatser är att ungefär en av tjugo pojkar och flickor i årskurs 9 har berusat sig, och frekvensen skiljer inte mellan dem, och vi har få könsskillnader i övrigt. I allmänhet sker berusningen för både pojkar och flickor tillsammans med andra jämnåriga. Flickor berusar sig dock oftare än pojkar tillsammans med romantisk partner. Berusning i hemmen utan vuxna närvarande är den vanligaste arenan. Berusning i den kontexten skiljer sig inte från berusning i stort, varken i frekvens eller negativa konsekvenser. De har inte heller mer föräldraacceptans och de har kamrater med problembeteenden i samma utsträckning. Berusning i hemmen ska därför inte generellt ses som mindre problematisk. Därnäst är de flest som har erfarenhet av berusning i utomhusmiljöer och liknande. Dessa uppgir i högre utsträckning negativa konsekvenser av sitt drickande.

Studiens slutsatser visar på behovet av att kunskap om olika kontexter för ungdomars berusningsdrickande. Flest antal berusningstillfällen rapporterades från hem-arenor och berusning på dessa platser är inte associerat med lägre utsatthet för negativa konsekvenser eller kamraters problembeteenden. Resultatet bör ha implikationer för preventionsarbete. Det förebyggande och uppsökande arbetet behöver breddas och inbegripa både hemmen och utomhusarenorna.

Diskussion

Artiklarnas ursprungliga ordningsföljd återspeglar inte ungdomarnas åldersmässiga utveckling, utan är den ordningsföljd de tillkommit i. Diskussionen kommer främst att utgå ifrån avhandlingens titel, d.v.s. Ungdomars berusningsdrickande - Vem, var och med vilka?

Ytterligare några centrala frågor som berörs i artiklarna kommer tas upp, först och främst frågan *När*, d.v.s. när har ungdomarna debuterat med berusningsdrickande, och med olika substansbruk. Eftersom allt börjar med debuten, kommer diskussionen också börja med den frågan. Andra frågor som berörs är *Varför?* och *Hur?* Hur upplever ungdomarna ruset och rusets betydelse i sina fester? Vi återkommer till dem nedan.

Artiklarna skiljer sig metodologiskt från varandra och detta möjliggör den breda utgångspunkten att kunna undersöka ungdomars användning av alkohol ur olika perspektiv med olika metoder. Det finns två centrala skillnader mellan artiklarna: målgrupp respektive dataslag. Två artiklar (I och II) har en medvetet selekterad målgrupp – ungdomar som regelbundet berusar sig, medan två artiklar (III och IV) istället studerar två årskohorter, där man vinnlagt sig om att inkludera alla ungdomar i dessa årskohorter. De två första artiklarna använder sig främst av kvalitativa data där intervjuer är framträdande (om än inte enda dataslag), och de två senare är utpräglat kvantitativa, baserade på enkäter.

Tre av artiklarna (I, II och IV) utgår från berusningsdrickande medan Artikel III även har studerat bruket av tobak, att dricka alkohol och användande av droger när det gäller tidig debut.

När?

När debuterar ungdomarna i berusningsdrickande, och när debuterar de i olika substansbruk? Frågan har behandlats i Artikel III.

Adolescensen är en period som innebär stora förändringar, både biologiska och psykologiska (Steinberg, 2017). Med tanke på de utvecklingsprocesser som sker under dessa år är det viktigt att särskilja tidiga och sena faser i dessa processer. Resultaten av studien bör ses utifrån den aktuella åldersgruppen och inte jämföras med ungdomar som är några år äldre eller yngre.

Tidig debut i användande av substanser är en viktig faktor gällande problematisk användning senare i ungdomsåren eller i vuxen ålder. På nationell nivå har det funnits en avsaknad av material rörande tidig debut i substansbruk bland ungdomar under 15 år. Denna avhandling bidrar med kunskapen om tidig debut i användning av tobak, i att dricka alkohol, i berusningsdrickande och i användning av cannabis och andra droger.

Vem?

Vem är det som debuterar tidigt (upp till 13–14-årsåldern) med berusningsdrickande och med olika former av substansbruk. D.v.s. vilka faktorer hos individen och dennes nätverk är associerade med tidig debut? Även dessa frågor har behandlats i Artikel III.

Avhandlingen tar sin utgångspunkt i att orsaken till en tidig debut i berusning är multifaktoriell, det vill säga att flera olika psykologiska och sociala faktorer predicerar debuten (Hawkins et al., 1992). Dessutom spelar tillgänglighet en roll för bruk av alla substanserna – för tobak t.o.m. den främsta prediktorn, och för alkohol och droger som en bidragande prediktor. Den preventionstrategi som handlar om att minska tillgängligheten har alltså visst stöd. Samtidigt visas också att den inte räcker – ungdomarna har ju lyckats få tag på substanserna.

Därför är det nödvändigt att närmare studera vem den unge är, d.v.s. de specifika psykologiska och sociala faktorerna.

I Artikel III visar resultatet att både psykologiska beteendefaktorer och familjerelaterade faktorer är framträdande. De faktorer som framträder som de starkaste just för tidig debut i berusningsdrickande är delinkvens, föräldrars förmodade tillåtelse och familjekonflikt. Frågan om vem som debuterar tidigt i berusningsdrickande bör skiljas från vem som debuterar tidigt i alkoholkonsumtion. Debut i berusningsdrickande förutsätter naturligtvis debut i alkoholkonsumtion, men innebär tydliga skillnader då berusningsdrickande ses som ett mer normbrytande beteende och att betydligt färre faktorer predicerar debut i att dricka alkohol jämfört med berusningsdrickande (Enstad et al., 2017).

Tillgängligheten till substansen är den faktor som starkast associeras med tidig debut i användning av tobak liksom i att dricka alkohol och bruk av cannabis och andra droger. Tillgängligheten till substanserna visar sig därmed vara en central faktor i att predicera tidig debut. Tillgänglighet bör dock ses tillsammans med andra faktorer, då olika typer av tillgänglighet relateras till olika typer av substanser. För tidig debut i bruk av cannabis och andra droger är delinkvens en annan stark faktor.

Studiens resultat relaterar till Pedersen m.fl. (1998) som hävdar att "någonting" händer med den egna självbilden när ungdomar dricker sig berusade vilket resulterar i ett förändrat beteende. Ett delinkvent beteende förstås här som ett förändrat beteende. Hade dessa beteendeproblem utvecklats ändå, oavsett berusningen? I artikeln pekas på att dessa problembeteenden hänger samman med inhibitionsproblem, d.v.s. svårigheter att hejda impulser som på olika sätt kan vara destruktiva, såsom skadegörelse, snatterier eller våldsamhet (vilka alla är beteenden som ingår som frågor i skalan). Sådana problem med inhibition har ofta en genetisk bakgrund (Prescott & Kendler, 1999) Men genetiken opererar sällan ensam. Dess inverkan påverkas också av miljöfaktorer, såsom visas i

epigenetisk forskning (Hägele et al., 2014). Kan ruset vara en sådan miljöfaktor? D.v.s. stimuleras förändringarna hos sårbara personer också av berusningen och den förändrade självbild såsom Pedersen m.fl. antyder? Krävs i så fall att berusningen upprepas ofta, över en viss gräns för att förändring ska inträffa? Det vet vi inte. Oavsett kopplingar så finns samband för en del personer, mellan rusupplevelser och beteendeproblem av delinkvent slag, såsom tydligt visas i denna studie, och som också är i linje med t.ex. Kuntsche m.fl. (2013) som visar på starka kopplingar mellan tidig debut i berusningsdrickande och ett flertal olika problembeteenden.

Det kan påpekas att delinkvent beteende inte är den enda beteendepsykologiska faktorn som har samband med alkoholdrickande. En annan sådan faktor som berörs är nyhetssökande temperament, d.v.s. benägenhet att vilja pröva på saker som är nya och spännande. Den faktorn visar sig här bidra till prediktion av alkoholdrickande, men inte till prediktion av berusningsdrickande, och för alkoholkonsumtion är nyhetssökande t.o.m. en något starkare prediktor än delinkvent beteende. Förhållandet mellan dessa två återkommer för de två andra substanserna, tobak och droger. Delinkvent beteende är det starkaste prediktorn också för droger, medan nyhetssökande beteende återkommer som bidragande faktor även för tobak, men alltså inte för droger. Tobak kan tydligen också tolkas som något nytt och spännande. Vi har i artikeln antagit att detta handlar om att droger och berusningsdrickande är mer normbrytande än vad konsumtion av tobak och alkohol är. Även om de alla är otillåtna att försälja till ungdomar (och för droger även att inneha) så är konsumtion av alkohol och tobak socialt accepterat för vuxna, vilket förmedlar en annan bild av dessa.

Därmed kommer vi in på relationen till de vuxnas normer. En faktor som enligt artikel III bidrar till både alkoholdrickande och berusningsdrickande är hur den unge bedömer sina egna föräldrars tolerans för att den unges bruk av substanser. Faktorn bidrar inte till prediktion när det gäller droger, vilket hänger samman med att skalan

i främst svarar mot tolerans för alkohol- och drogbruk. Tydligt kommunicerat ställningstagande mot den unges ev. substansbruk tycks alltså kunna vara en återhållande faktor när det gäller såväl tobaksbruk och alkoholdrickande som berusning. Vi såg exempel på detta också i de kvalitativa artiklarna när den unge upplever att föräldrarna vet om och tolererar deras användning av alkohol.

Den andra familjefaktorn – familjekonflikter – är relaterad till berusning, men inte till alkoholdrickande, och inte heller till andra substanser. Man kan tänka sig olika förklaringar. En är att den som upplever starka familjekonflikter har större behov att berusa sig för att hantera känslomässiga problem som uppkommit till följd av konflikterna. En annan teoretiskt möjlig förklaring skulle kunna vara att familjekonflikterna handlar om en familj i kaos, kanske p.g.a. svåra alkoholproblem i familjen. Då finns möjlighet att även hereditära faktorer spelar in (vilket inte undersöks i artikeln).

Slutligen har vi att diskutera kamratfaktorerna, d.v.s. att tillbringa mycket tid ute på kvällarna med kamrater, samt att ha kamrater med olika problembeteenden. Det kanske kan förvåna att dessa inte alls framträdde när det gäller berusningsdrinkande eller drogbruk, och att de framträdde i mycket begränsad grad till prediktion av tobak och alkoholbruk. Kamratfaktorerna är alltså inte alls lika starkt associerade som familjefaktorerna är. Rimligen beror detta på att det är fråga om så tidig ålder, 13–14 år. Det kan komma att ändras om studien upprepas i 16–17 års ålder.

Den stora bredden – 21 stycken olika psykologiska och sociala faktorer har testats för att undersöka viktiga prediktorer och de kan vara viktiga att ha med om och när studien upprepas i senare ålder, för att studera hur faktorernas inflytande ändras beroende på ungdomarnas ålder.

Var?

Var är ungdomarna då de ägnar sig åt berusningsdrickandet? Har det skett en förändring av platsen för festande och berusning? Dessa frågor behandlas främst i artikel I och IV.

Platsens betydelse för ungdomar och deras berusningsdrickande är ytterligare en av avhandlingens utgångspunkter. I enlighet med tidigare forskning inom området utgår avhandlingen från att platsen är mer än enbart en bakgrundsfaktor (Jayne et al., 2006). Avhandlingen utgår således från att platsen är mer än fyra väggar och ett tak eller en plats undanskymd i parken.

I förordet till avhandlingen beskrivs två helt olika platser, ängen bakom husen och järnvägsstationen, d.v.s. en undanskymd, gömd utomhusplats och en publik plats i centrum av staden. Att förstå platsens och rummets betydelse och hur de styr förutsättningarna för berusning och fest vilka är centrala begrepp i avhandlingen. Platsen ger olika förutsättningar för kontroll och utlevelse som är återkommande begrepp i ungdomarnas intervjuer. Även om platserna till det yttre ser helt olika ut är de dock viktiga för grupperna av ungdomar som vistas genom skapandet av rum, d.v.s. att platserna fylls med interaktion, socialisering, och berusning. Den geografiska platsen ses i studierna som en ”möjliggörare” för festen och berusningen, d.v.s. när ungdomar har tillträde/tillgång till en arena kan festen och berusningen genomföras. Platsen ses också här som en ”begränsare”, ett exempel är ungdomarna i studie I som om de inte hade tillgång till plats och rum inte berusade sig.

De flesta av intervjuade ungdomarna var i 16–17 års-åldern och därför kan deras behov och användande av plats och rum vara annorlunda än för de några år yngre eleverna i enkätaterialet. ”En egen plats”, innebar för de intervjuade ungdomarna att vara i olika hemmiljöer. Resultatet från enkätaterialet visade också att hemmen var den vanligaste arenan för berusningsdrickande, även om berusning på olika utomhusarenor också förekom. Vikten av ungdomarnas behov

av att ”äga” sin plats, att fylla rummet med händelser och personer, om än ytterst tillfälligt, är i enlighet med t.ex. Roberts (2015).

Femtonåringarna i studie IV som berusade sig på de olika utomhusplatserna uppvisade signifikant högre negativa konsekvenser. På utomhusplatserna är det svårare att uppnå kontroll, vem som helst som känner till platsen har tillträde och därmed är det svårare att ha kontroll över platsen och rummet.

Avhandlingen är understryker i enlighet med Masey (2005) att platsens betydelse ska förstås utifrån att den är i ett ständigt samspel med ungdomarnas sociala liv. Studierna visar på förändringar av platsers betydelse för ungdomar och detta förstås som tonårstiden är en föränderlig fas i livet. Plats och rum ska alltså svara upp mot ett flertal olika behov och dessa varierar och förändras över tid.

De vanligaste platserna för fest och berusning är hemmen och olika utomhusarenor, båda utan närvarande vuxna. Berusningen öppnar upp rummet för ungdomarna och möjliggör att fylla det med nya erfarenheter. Plats och rum fyller flera funktioner i samband med festen och berusningen. Fest-arenan möjliggör utlevelse, att ”släppa loss” och ha roligt. Platsen möjliggör också kontroll och trygghet. I avhandlingen framkommer det att ytterdörren till hem-arenorna fyller en viktig funktion. Genom att stänga dörren och därmed kunna stänga ovälkomna personer ute skapas en trygg atmosfär för festen.

När det gäller hem-arenorna är föräldrarna viktiga, även om de inte finns i hemmen under festen. Ungdomarna ”äger” platsen under kortare perioder och måste planera utifrån föräldrars olika förhållningsregler. Det kan röra sig om tidpunkt då föräldrarna väntas tillbaka eller om festen hålls i föräldrahemmet då den unge som bor där känner extra ansvar.

Kontroll över platsen och därmed festen är en viktig aspekt och är i enlighet med Percy m.fl. (2011) som också betonar ungdomarnas behov kontroll och planering. Denna avhandling menar att

planeringen av festen likväl vikten av kontroll är betydande aspekter i ungdomars berusningsdrickande.

Med vilka?

Med vilka väljer ungdomarna att berusa sig? Och vad betyder valet av sällskap för berusningsupplevelsen? Den första av dessa frågor hanteras i artiklarna I, II och IV, och den andra av dem i de båda första.

Avhandlingen visar att kamrater i samma ålder var de vanligaste personerna att festa tillsammans med. Oftast skedde berusningen tillsammans med kamrater som ungdomarna umgicks med även i ”vardagen”.

Ungdomar i de nordiska länderna som är under 18 år berusar sig oftast tillsammans med kamrater i samma ålder, t.ex. (Demant & Østergaard, 2006). För flickor mer än pojkar rör det sig också om att berusa sig tillsammans med sin romantiska partner.

Berusningsdrickande tillsammans med familj förekommer, och då oftare tillsammans med syskon än med föräldrar och detta mönster är mer framträdande i de nordiska länderna än i t.ex. Italien (Petrilli, Beccaria, Prina, & Rolando, 2014).

Det är inte tillsammans med vilka jämnåriga som helst berusningen sker. I artiklarna I och II framkommer klart att det sker en noggrann selektion vilka som bjuds in till festen. De som det är ”kul” att festa tillsammans med blir inbjudna, de som har lärt sig att berusningsdricka och inte blir för berusade (d.v.s. de som har ett högt symboliskt kapital). För att det ska bli en trevlig fest är det viktigt att ha en noggrann kontroll över vilka som är med på festen. Kontrollen över festens deltagare har möjliggjorts av att ha festerna i hemmen där möjlighet finns till kontroll över ytterdörren. I själva verket ställs inga stora krav på platsen utöver det. Festen kan vara i mycket små lägenheter, eller del av hem, om det finns i en villa. Men ytterdörren

som kontroll av gränsen för festen är central, eftersom det avgör val av sällskap och möjliggör säkerhet.

Det är alltså genom val av såväl plats som sällskap, som hemmet kan omvandlas för några timmar till ”sitt eget”, ett rum för utlevelse och fest.

Varför?

Varför har utemiljöerna för ungdomars berusningsdrickande minskat i betydelse till förmån för hemmiljöerna? Om nu platsen och kontexten för ruset har förändrats, vad kan då vara de drivande faktorerna bakom detta? Detta har inte diskuterats så mycket i de fyra delarbetena, men kan diskuteras i ljuset av dem alla tillsammans.

Att svara på frågan varför är svårt och denna avhandling kan inte ges några absoluta eller säkra svar på frågan, utifrån kvalitativa intervjuer och tvärsnittsstudier. Frågan varför är dock viktig och bör därför diskuteras utifrån rimliga orsaker som skulle kunna ligga bakom en sådan utveckling.

De svar som antytts i artiklarna:

1. Utevistelser på olika utomhusplatser, i centrum eller ”mer gömda ställen” har enligt många forskare, t.ex. (Abbott-Chapman & Robertson, 2015) minskat till följd av att datorer erbjuder andra förströelsealternativ, som håller ungdomar inne mer.
2. Genom användandet av olika sociala medier behöver ungdomarna inte dra omkring på stan för att träffas, utan de kan snabbare få information om och var ”något” händer.
3. Utemiljöerna upplevs – som redan tidigare framhållits – som osäkra. Vem som helst kan komma, det finns ingen möjlighet att stänga personer ”ute”. Det är också besvärligt att känka omkring på en kasse öl.

4. Det bör också finnas ytterligare några faktorer, som inte har berörts i artiklarna: Det har troligen öppnat sig fler tillfällen än tidigare för ungdomar att arrangera sitt festande i hem utan att föräldrar är där och stör. Genom att familjerna idag ser annorlunda ut än tidigare – med fler vuxna som skiljt sig och kanske ännu inte gift om sig, så har även dessa behov av ”barnfri-tid” för att träffa egna vänner och egen ny ev. partner. Dessutom reser vuxna människor alltmer, och tar inte alltid sina ungdomar med sig. Det finns troligen helt enkelt större förutsättningar för ungdomar att få regera själva i hemmet, då vuxna är på annat håll, särskilt när de börjar komma upp i tonåren, i 16–17 års ålder. Det har naturligtvis kunnat ske även tidigare år, men möjligheterna bör ha ökat jämfört med förr. Dessutom bodde de intervjuade ungdomarna i mindre orter där det jämfört med större städer är enklare och billigare att få egen bostad för yngre personer. Tillsammans kan dessa faktorer ha bidragit till att drickande i hemmiljö har ökat, medan drickande i utomhusmiljö har minskat.

Hur?

Hur upplever ungdomarna ruset och festen i nuet (being) och för hur de vill framstå (becoming)? Dessa frågor behandlas i de båda kvalitativa artiklarna (I och II).

Flera har betonat vikten av att forskning belyser ungdomarnas egna upplevelser av ruset och att även de positiva erfarenheterna beskrivs, t.ex. Valentine m.fl. (2007) och Percy m.fl. (2011) menar att dessa perspektiv alltför sällan lyfts fram. I skriften ”Tonårsparlören”, som distribueras till alla föräldrar i landet som har 15-åriga barn, finns ett kapitel om olika skäl till varför tonåringar berusningsdricker. Skälen uppges bl.a. vara att bli del av en gemenskap, att ”smutta” på vuxenlivet, att det verkar spännande, och att många ungdomar tror att det förväntas när de är 15 år. Ungdomars positiva erfarenheter av att festa och berusningsdricka lyfts inte fram i skriften, utan synliggörs endast genom ett kort citat ”*Man dricker för att bli full och för att det är kul*” (Ronja, 16 år) (IQ-initiativet, 2015).

Av värde för föräldrar och andra vuxna vore kunskap om att ungdomar dricker sig berusade, med stora mängder alkohol, och de betonar den hedonistiska utlevelsen; men samtidigt gör de inte detta helt utan reservationer, utan försöker genom planering kontrollera upplevelsen, "controlled loss of control" (Measham, 2002).

Även om ungdomarna som intervjuades i samband med det här avhandlingsarbetet mestadels hade positiva erfarenheter av berusning, fanns en erfarenhet och kunskap också om dess negativa konsekvenser. De vanligaste negativa konsekvenserna som framkom i Artikel I och II var att bli så berusad att man kräktes och risken för bråk mellan deltagare på festen.

Flera av de intervjuade ungdomarna i artikel I och II menar att 'alla dricker sig berusade', d.v.s. att deras kamrater också har erfarenheter av berusning. Att "alla dricker" går emot resultaten av de olika drogvaneundersökningar som genomförs och som visar på de lägsta siffrorna sedan undersökningarna börjar. Ett skäl till detta kan vara att intervjuerna skett med en selekterad grupp av ungdomar, som alla hade egen erfarenhet av berusning. Om intervjuerna gjorts med en bredare grupp av ungdomar, hade kanske fler inte alls hållit med om att "alla dricker". Studiens resultat är också i enlighet med Leung m.fl. (2014) som pekar på att kamraters påverkan är en viktig faktor gällande berusningsdrickande och att grupper av ungdomar som dricker alkohol till berusning gör detta tillsammans, därmed är det enkelt för dem att få uppfattningen att "alla berusar sig".

Begreppet kontroll används i flera sammanhang utav ungdomarna, bl.a. kontroll av egen berusning och även kontroll av kamraters berusning. Ett ytterligare sätt att förstå betydelsen av kontroll och mognad är genom begreppet symboliskt kapital (Järvinen & Gundelach, 2007) som möjliggör en höjd status för ungdomar med högt symboliskt kapital och innebär de skapar gruppens normer och sätt att vara på festen.

Genom att söka ha kontroll över sin berusning kan positiva effekter uppnås, att t.ex. våga dansa och sjunga. Att lära sig dricka kontrollerat är dock en process som oftast sker i interaktion med kamrater i samma ålder och med liknande erfarenheter. Därmed kan processen att lära sig dricka "lagom" mycket alkohol ta tid och ibland vara fylld av bakslag. Begreppet "controlled loss of control" som myntats av Measham m.fl. (2002) är användbart i detta sammanhang och tydliggör det önskade målet med berusningen, kontroll och utlevelse.

De flickor som i intervjustudien kallades för "fjortisar" då de brukade bli för fulla på fester, kan ses som exempel på personer med lågt symboliskt kapital, genom återkommande uppvisande av brist på kontroll. Ett resultat av bristen på kontroll är gruppens låga status, vilket kan innebära att de inte bjuds in till kommande fester.

Ungdomars berusning uppfattas ofta av vuxenvärlden som ett uttryck för omognad och deras beteende "förbarnsligas" (Valentine, 1997). Begreppet blivande (becoming) är ett ytterligare sätt att tydliggöra att ungdomstiden är en utvecklingsperiod vilket åskådliggörs genom ungdomarna strävan att utvecklas och att mogna, och där kontroll och utlevelse är andra delar (Lee, 2001).

Metoddiskussion

De kvalitativa studierna

Etnologin arbetar på ett annat sätt än andra många andra metoder genom att resa nya hypoteser och försöka pröva dem integrerat med datainsamlingen. Detta är skiljer sig tydligt mot det sätt som annars är vanligt även inom samhällskunskap, nämligen att först uppställa alternativ inom en design som ska pröva hypoteserna, och sedan analysera och dra slutsatser från dessa. I etnologisk tradition ställs frågorna under hand, och prövas under hand, och man tvingas att både resa nya hypoteser och finna nya sätt att samla in data för att komma vidare. Detta har i artikel I beskrivits som en resa där vissa steg var planerade men där resan ledde i olika riktningar vilket ledde till olika sorters materialinsamling innan resan var framme vid målet.

Redan vid de första kontakterna med fältsekreterare och andra ungdomsarbetare framkom att de platser som först skulle besökas enligt den ursprungliga planen nu var övergivna och i det närmaste öde. Nya frågor restes om detta var ett allmänt mönster. Denna nya fråga hanterades genom kontakter med fältare på nationell nivå genom enkäter och seminarium på en riksutbildning med RiF. Men var någonstans var de då? Denna fråga hanterades först genom att trots allt genomföra observationer, för att leta själv, genom samtal med fältare och poliser, och genom att läsa protokoll från ”Farsor och morsor på stan”. Svaret kom redan genom observationerna, som visades i fältanteckningar, att festerna ägde rum i hemmen. Det bekräftades först i samtalen med poliser och fältare, och sedan också i samtal med ungdomar på ungdomsgårdarna, och fördjupat i informantintervjuerna. Så långt kunde det hanteras inom artikel I. Men samtidigt, medan denna skrevs, så planerades ännu en datainsamling, nämligen LoRDIA. Det var där möjligt för mig att få med de frågor som handlade om var och tillsammans med vem berusningsdrickande sker, så att detta sedan kunde prövas i Artikel IV.

Forskarens förförståelse är en viktig aspekt i studien. Även om inte yrkeserfarenheten som socialarbetare är färsk, så är det ändå en faktor som är viktig i arbetet med studien. Förförståelse kan förstås som forskarens användning av sin vardagskunskap. För att som forskare undvika att "fylla i" ungdomarnas berättelser med sina egna erfarenheter bör forskaren delta i de olika aktiviteterna och noggrant uppmärksamma informanternas egna uppfattningar. Förförståelsen anses vara en integrerad och nödvändig del av forskningen (Aspers, 2007). En positiv effekt av förförståelsen är att forskningstemat överhuvudtaget uppmärksammades. Genom forskarens förförståelse och kontakter skapas möjligheter till kontakt med ungdomar och ungdomsarbetare. Genom förförståelsen och de frågor forskaren ställer kan ungdomar känna sig fria att tala om fester och berusning. I och med forskarens förförståelse om områdets många problem tog det lite längre tid att "höra" ungdomarnas upplevda positiva erfarenheter av berusningen: "Vi har så roligt", "Jag blir så social och kan prata", "Jag kan då dansa som John Travolta".

Etnografiska studier rörande olika subkulturer ses ofta som problematiska då det gäller att få tillgång till och analysera olika "sociala scener" (Moore, 2004). Även om de intervjuade ungdomarna inte kan sägas tillhöra en specifik subkultur tillhör de olika kamratgrupper som regelbundet berusningsdricker.

Blackman (2007) hävdar att det är viktigt att beakta eventuella känslor, allt från hat till vänskap som kan uppkomma mellan forskaren och informanterna inom det etnografiska fältarbetet. Detta har inte bedömts vara ett problem i denna studie eftersom kontakterna varit mer begränsade, och p.g.a. den stora ålderskillnaden, blev relationerna aldrig så nära.

De flesta intervjuerna till Artikel I och Artikel II genomfördes på olika fritidsgårdar med flickor och pojkar som vistades där regelbundet och som hade erfarenhet av berusningsdrickande. En viktig fråga var om "rätt" ungdomar blev intervjuade? Det centrala var att få tag i ungdomar som hade erfarenhet av att berusningsdricka,

återkommande och inte enbart tillfälligt. Detta bekräftades i intervjuerna där det framkom att alla ägnade sig, enligt egen uppgift, då och då åt berusningsdrinkande, och mängden de då drack var ofta avsevärd och dubbelt så mycket som den gräns enligt vilken AUDIT-manualen konstaterar berusningsdrinkande.

Forkby m.fl. (2008) konstaterar att det inte finns så mycket forskning rörande vilka ungdomar som besöker fritidsgården, och inte heller vilken betydelse fritidsgården har för dessa ungdomar. Det finns emellertid studier som visar att det finns en uppdelning mellan vilka grupper av ungdomar som vistas där vardagskvällar och helger. På vardagarna finns en större andel ungdomar med diverse svårigheter jämfört med helgernas arrangemangsverksamhet som når en bredare målgrupp (Blomdahl & Claeson, 1989). Denna bild av fritidsgårdarnas besökare delas också av Mahoney m.fl. (2004), som visar att pojkar som utmärks av aggressivitet och stökiga vänner vistas på fritidsgårdarna oftare än andra pojkar. De genomförda intervjuerna visar att de intervjuade ungdomarna ofta umgås med andra ungdomar som också berusningsdricker.

Heath m.fl. (2009) beskriver värdet av att lära känna informanter och miljön där de finns, och att själv bli känd, innan intervjuer genomförs. En av vinsterna med att ha träffats tidigare är bl.a. att ungdomarna då lättare kan signalera om det är ett visst område de inte vill diskutera. Att som forskare vara en "insider" eller "outsider" i de studerade ungdomsgrupperna eller ungdomskulturen innebär olika för- och nackdelar. Till fördelarna kan räknas att forskaren har lättare att få tillgång till forskningsarenan om man är en "insider". Heath m.fl. (2009) hävdar att även om forskaren har en god kunskap om den specifika kulturen gör forskarrollen personen till "outsider". Fördelar för en "outsider" är att denne lättare kan ifrågasätta saker som tas för givna. Forskaren (BA) är att ses som en "outsider", trots mångårig tidigare erfarenhet inom den specifika kulturen, men saknar personlig koppling till de intervjuade ungdomarna.

I den 2015 publicerade Artikel 1 framkom felaktigt antal intervjuer, istället för intervjuer med 15 pojkar och 13 flickor är det korrekta antalet 16 pojkar och 7 flickor. Felet uppstod då några intervjuer med flickor registrerades flera gånger. Det är naturligtvis slarvigt att felaktiga siffror fanns med i artikeln, innehållet i intervjuerna är dock samma och inget har förändrats i resultat i det material som analyserna utgått ifrån.

Arton intervjuer genomfördes, fler intervjuer genomfördes med pojkar än flickor. Intervjuerna med flickorna varade oftast längre tid, de var mer talföra jämfört med en del pojkar som intervjuades. Ett skäl till att fler pojkar intervjuades kan vara att fritidsgårdarna traditionellt besöks av fler pojkar än flickor (Mahoney et al., 2004).

Intervjudata kan ha brister, delvis genom förförståelse från forskarens sida som gör att de tror sig redan veta svaret eller helt enkelt inte lyssnar på informanten. Ett annat skäl kan vara att informanterna känner sig osäkra och tycker att vissa områden är svåra att prata om (Patton et al., 2006; Thomas, 2006). Informanternas svar kanske inte heller visar den ”verkliga” bilden av deras alkoholkonsumtion och festande. Svaren kan istället visa den bild de önskar vore sann. Intervjusvaren visar dock stor överensstämmelse rörande uttryckssätt och erfarenheter mellan de intervjuade, även om de kom från olika kommuner, var pojkar eller flickor och hade olika åldrar. Två flickor som oftast festade tillsammans visade fotografier de tagit av varandra på festerna och där det tydligt syntes att de var berusade.

Kvalitativa artiklar – Relevans

De intervjuade ungdomarna tillhörde den för studierna aktuella population med erfarenhet av berusning. Materialets äkthet och konsistens, där det senare visar på samstämmigheten mellan intervjuer och med andra dataslag. Intervjuerna gav samma bild oberoende om de intervjuades ensamma, i par eller i grupp. Samma bild framkom också oberoende av vilket av de tre olika samhällena som de genomfördes i, och så när som på beskrivningen av de könsseparata

festerna så var det också en samstämmig bild mellan flickor och pojkar. Två pojkar och ett par flickor valde också att bli intervjuade fler än en gång och att berättelserna då snarare fördjupades än ändrades.

De kvantitativa studierna – LoRDIA

Generaliserbarhet och representativitet i studierna beror av fyra nivåer. Den första rör valet av kommuner. Det finns ingen storstad bland dem. Kommunerna är i samtliga fall små eller medelstora kommuner (d.v.s. som flertalet kommuner i landet), varav en är pendlingskommun till en storstad. En faktor som bedömts viktig, är om kommunerna har likartad utbildningsnivå som gäller för kommunerna i landet. Tre kommuner hade något lägre och en något högre. Tillsammans har de därmed ungefärligen samma fördelning av utbildningsnivå som genomsnittet i landet. Kommunerna bedöms därför kunna spegla situationen i landet på ett acceptabelt sätt.

Den andra nivån rör val av ungdomar i dessa kommuner. Samtliga ungdomar i två årskohorter i de fyra kommunerna har inbjudits. Det är alltså inte fråga om ett urval. Men en del har utnyttjat rätten att ställa sig utanför studiepopulationen; i Våg 1 valde 11 procent att stå utanför och från Våg 2 hade den andelen krympt till 8 procent av dem som vid respektive våg inbjudits att delta. Det fanns inga skillnader mellan inbjudna och de som valt att stå utanför studien i demografiska faktorer (kön, läsa svenska som andra språk), eller i skolprestationer (närvaro, betygspoäng). Studiepopulationen har bedömts vara representativ för de inbjudna kohorterna.

Den tredje nivån rör deltagande vid datainsamlingen. Alla har inte varit närvarande vid själva datainsamlingen. Svarsprocenten i de olika vågorna har genomgående varit relativt hög (Våg 1: 84 procent, Våg 2: 77 procent, Våg 3: 70 procent och Våg 3b: 77 procent). Till en mindre del förklaras bortfallet av att ungdomarnas familjer flyttat från orten, och i några fall har samarbetet med klasslärare varit problematiskt så att stora delar av klassen varit frånvarande.

För att få så kompletta data som möjligt valdes i Artikel III att kombinera data från Våg 1 och Våg 2, vilket ledde till att svar fanns för 92 procent av studiepopulationen. Dessa data användes för att klargöra andel som debuterat med olika substanser i olika åldrar. De som valde att inte vara en del av studien, den s.k. opt-out-gruppen, skilde sig inte från studiepopulationen. Bortfallsanalysen för dem som inte deltog i någon våg visar ändå på klara skillnader. Flickorna deltog i högre utsträckning än pojkarna och de som inte deltog hade i högre utsträckning svenska som andra språk, hade en något högre frånvaro och ett i genomsnitt lägre meritvärde. Skillnaderna i frånvaro mellan dem som deltog och de som inte deltog var dock mycket liten, endast 2 procent fler timmar per läsår. Enkäten fanns endast på svenska. Det är möjligt att vissa elever med annan språkbakgrund, var på hemspråksundervisning eller att de valde att inte komma, trots att de ej valt att stå utanför studiepopulationen. Även för de grupper av utlandsfödda ungdomar där det fanns lägre andel svar, så är andelen svarande fortfarande mycket hög (87 %). Trots skillnaderna bedömer vi därför inte att dessa är ett allvarligt hot mot möjligheterna att dra slutsatser från studien.

Artikel IV byggde på sammanslagning av Våg 3 och Våg 3b för att därigenom analysera båda årskohorterna för det år då de gick i årskurs 9. Här fanns alltså två datauppsättningar per elev att välja mellan. Den samlade andelen svar var därför lägre i Artikel IV, endast 71 procent. Men här fanns inte längre några signifikanta skillnader var gäller kön eller att läsa svenska som andra språk. Däremot kvarstod att bortfallet hade något lägre närvaro och något lägre meritpoäng. Det är möjligt att bortfallet rymmer några skolkare. Men det är också troligt att sjukfrånvaro är en viktig del av förklaringen. Båda dessa faktorer skulle kunna leda till lägre närvaro och lägre meritpoäng.

Den fjärde nivån rör internbortfall, d.v.s. att olika frågor missats eller var överhoppade i enkäterna. Överlag var det få svar som föll bort i de olika analyserna på grund av internbortfall. De indexskalor som används i analyserna både i Artikel III och Artikel IV görs

regelmässigt utifrån förutsättningen att minst 75 procent av antalet frågor i respektive skala ska vara besvarade. Det innebär att enstaka missar kan accepteras. Skalan beräknas då som medelvärde på tillgängliga skalor. Därmed undviks att stora grupper faller bort p.g.a. slarv i ifyllandet av enstaka frågor.

Men för substansbruksfrågorna i Artikel III fanns inte denna möjlighet. Här rörde det sig inte om skalor baserade på många frågor, utan om svar som getts på specifika frågor. Just för substansbruksfrågorna fanns dock flera frågor som logiskt hängde samman. Detta användes för att imputera missade svar på logiskt sätt, som redovisades utförligt i artikeln. En förutsättning för detta var att befintliga svara hade en hög intern konsistens. Denna undersöktes både inom respektive våg, och mellan de två vågorna, och befanns vara i det närmaste perfekt. Därmed kunde imputering göras, så att det interna bortfallet kunde hanteras.

De flesta frågeinstrumenten i enkäterna var validerade och har använts i tidigare studier. Enkäterna i samtliga datainsamlingsvågor har först genomgått flera pilotstudier för att säkerställa att frågorna är begripliga för populationen, och att skalorna i instrumenten fungerar psykometriskt. Det senare visas också genom god reliabilitet, som rapporteras i artiklarna.

LoRDIA's enkätundersökning är inte anonym då varje enkät är kodad med ett personligt nummer. För många studenter var det viktigt att veta vilka som skulle få tillgång till enkäterna, om föräldrar eller skolans personal skulle kunna få ta del av resultatet. Att säkerställa rutiner för att ta hand om och bearbeta enkäterna är därför viktiga, eleverna måste känna sig trygga i att fylla i enkäterna och veta att inga utomstående får del av enskild klass resultat. Enkäterna upplevdes av många elever som viktiga och intressanta, då de innehöll frågor om saker eleverna tyckte var viktiga att utveckla kunskap om. Vissa elever upplevde dock enkäterna som ”lite för långa”, speciellt under våg 1 när eleverna gick i årskurs 6 och 7, men de fyllde trots detta i enkäterna. Ett flertal elever i våg 1 kommenterade i enkäten att de

tyckte frågorna var viktiga och att de vill vara med i våg 2, och det visade sig att det intresset spreds eftersom flera som tidigare avstått ändrade sig och ville vara med.

Sammanfattningsvis bedöms validitet och reliabilitet vara acceptabel eller hög gällande både Artikel III och IV.

Slutsatser

Det övergripande syftet i avhandlingen har varit att undersöka ungdomars berusningsdrickande och kontextuella faktorer som hänger samman med detta.

Avhandlingen visar att det skett förändringar i var ungdomar berusar sig. Platsen och rummet har betydelse för ungdomars fester och berusningsdrickande. Ungdomarnas behov av både kontroll och utlevelse är viktiga att beakta i forskning och prevention.

Hantering av berusning kan förstås inom ramen för en mognadsprocess där ungdomars upplevelser i nuet är centrala (being) samtidigt som de strävar efter att visa sig allt mer mogna (becoming).

Både psykologiska och sociala faktorer är associerade med tidig debut i substansbruk. Den primära faktorn skiljer mellan substansgrupperna: tobak – tillgänglighet till substansen, alkoholdrickande - förmodad föräldratillåtelse, berusningsdrickande och för bruk av droger - ett delinkvent beteende. Tidig debut bör förstås utifrån flerfaktoriella förklaringar.

Den vanligaste platsen för ungdomars fest är olika hemarenor tillsammans med kamrater i samma ålder. Samtidigt har föräldrar en viktig roll, dels som förmedlare av normer, dels då de är de enda vuxna som har tillträde till arenan.

Summary in English

Introduction

This thesis in social work takes its starting point from adolescent development and their drinking to drunkenness. Broad multidisciplinary perspectives with inspiration from several different theories and fields of research are used in investigating adolescent's drunkenness.

The overall aim of this thesis is to investigate adolescents drinking to drunkenness and the contextual factors connected with this. The thesis is based on four studies: I. Explores the importance of places of adolescent drunkenness. II. Investigation of Swedish adolescents' discourse about alcohol. III. Examination of age-of-early-onset in alcohol drinking and drunkenness. IV. Analysis of where and together with whom and in which context 15-year olds in Sweden get drunk.

Methods

The thesis is based on four articles: two studies using qualitative methods and two studies using quantitative methods. Articles I and II explore Swedish adolescent discourse on the importance of places and arenas for alcohol usage and parties. Article I has an ethnographic approach based on among other things; observational studies, survey to outreach social workers nationwide and qualitative interviews with 23 adolescents (7 females and 16 males). Article II stem from the same interview material. The adolescents who were between the ages of 16 and 18 come from three smaller municipalities in the south of Sweden. The interviewed adolescents all had experience of drunkenness and had attended parties. The interviews were carried out in youth centres in the municipalities. The interviews were transcribed and analysed using text- and thematic analyses.

Articles III and IV stem from the multidisciplinary research programme, Longitudinal Research on Development In Adolescence

(LoRDIA), which follows adolescents from the age of 12 and 13 until they are 18. The students came from four municipalities in the southern part of Sweden. The questionnaires focus on substance use and misuse, health and ill-health, peer relations, and school functioning through self-reported questionnaires. Both studies using the LoRDIA material are cross-sectional. The total study population is 1896 students.

Article III investigates early onset in substance use among 13-14-year-olds (950 grade 7 students and 946 grade 8 students). Seventy-seven percent of the total study population, or 1459 students participated. The material was analysed with bivariate and multivariate logistic regression models.

Article IV investigates frequency of drunkenness, negative consequences of drunkenness, different contexts of drunkenness, parental attitudes and peer behavioural problems. Contexts of drunkenness were analysed among those with experiences of drunkenness, and those reporting having been drunk in these contexts (multiple answers) were compared concerning reports of perceived parental approval, peer behaviour and negative consequences. Group comparisons were analysed by chi-square tests for categorical data, Mann-Whitney U tests for ordinal scale data, and two sample t-tests for continuous or index variables. One-sample t-tests were used to analyse mean levels of perceived parental approval, peer behaviour and negative consequences for students reporting different drunkenness context compared with the overall level of these variables among student reporting experiences of drunkenness the past year.

Results

Article I show the importance of place and space for adolescent drunkenness and partying. The results indicate that the outdoor meeting places for adolescents, public or hidden, appear to be empty and there appears to be a swing from these outdoor places to home

arenas. Different home arenas, without present adults, are the most common places for drinking to drunkenness and parties.

Article II shows that parties are most times associated with having a good time, and feelings of happiness. Drinking to drunkenness together with one's friends is an important element of the party. Control over the party and drunkenness are described to be significant for the participating adolescents. By becoming too drunk indicates that the girl or boy has not learned how to drink to drunkenness and displays no control. Adolescents who have learned to show control over their drunkenness are perceived as displaying maturity and are often labelled as fun persons to party with.

Article III highlights the multifactorial character of factors predicting early onset in use of alcohol and alcohol drunkenness for 13-14-year-olds. The adolescent's delinquent behaviour, perceived parental approval, family conflicts, novelty seeking, and availability are the strongest predictors for drinking alcohol and drunkenness.

Article IV show that home arenas without adult presence and together with same age peers are the most common place for parties and drunkenness. The result from the LoRDIA questionnaires' to 15-year-olds (grade 9) show that most drunkenness experiences are reported in homes, not in outdoor and hidden places. Drinking in homes is not less associated with high frequency of drunkenness, negative consequences or peer problems.

Conclusion

The importance of space for parties and drunkenness is vital in the understanding of adolescent drunkenness. In this thesis, home arenas were found to be the most common places for parties and drunkenness. Being in a home arena allows for control, control over who is allowed at the party and who is not. Even when adults are not present at the party, their non-presence is facilitating the party and sets the frame with their rules and hours of absence.

Individual psychological factors and parental norms seem to be most important in early onset in the use of alcohol for 13-14-year-olds, with additional contribution from peer group factors and availability. As they grow older, the relationships between these factors may shift, and other factors may occur.

The adolescents use several different strategies to avoid losing control but also in aiding their peers not to lose control and get to drunk. Drunkenness in homes should not be seen as generally less problematic. The role of parents in preventing adolescent drinking is imperative since they are the only ones with access to the most common arenas, home environments.

Referenser:

- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2009). Adolescents' favourite places: Redefining the boundaries between private and public space. *Space and Culture, 12*(4), 419-434.
- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2015). Youth Leisure, Places, Spaces and Identity. In S. Gammon & S. Elkington (Eds.), *Landscapes of Leisure*. Basinstoke, UK: palgrave macmillan.
- Adolfson, F., Strøm, H. K., Martinussen, M., Natvig, H., Eisemann, M., Handegård, B. H., & Kuposov, R. (2014). Early drinking onset: A study of prevalence and determinants among 13-year-old adolescents in Norway. *Scandinavian Journal of Psychology, 55*(5), 505-512.
- Aickin, M., & Gensler, H. (1996). Adjusting for multiple testing when reporting research results: the Bonferroni vs Holm methods. *American Journal of Public Health, 86*(5), 726-728.
- Andersson, B. (2002). *Öppna rum, om ungdomarna, staden och det offentliga livet [Open space - youth, the city and public life]*. (Doctoral disertation), Göteborgs Universitet [Gothenburg University], Göteborg. (Nr 2002:1)
- Aresi, G., & Pedersen, E. R. (2015). 'That right level of intoxication': A Grounded Theory study on young adults' drinking in nightlife settings. *Journal of Youth Studies, 19*(2), 1-17.
- Arnett, J. J. (2007). The myth of peer influence in adolescent smoking initiation. *Health Education & Behavior, 34*(4), 594-607.
- Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Pollard, J. A., Catalano, R. F., & Baglioni, A. (2002). Measuring risk and protective factors for use, delinquency, and other adolescent problem behaviors the communities that care youth survey. *Evaluation Review, 26*(6), 575-601.
- Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden [Ethnographical methods - to understand and explain contemporary times]*. Malmö: Liber.
- Bendtsen, P., Damsgaard, M. T., Huckle, T., Casswell, S., Kuntsche, E., Arnold, P., . . . Simons-Morton, B. (2014). Adolescent alcohol use: a reflection of national drinking patterns and policy? *Addiction, 109*(11), 1857-1868.
- Berge, J., Sundell, K., Öjehagen, A., & Håkansson, A. (2016). Role of parenting styles in adolescent substance use: results from a Swedish longitudinal cohort study. *BMJ open, 6*(1), e008979.

- Blackman, S., & Commane, G. (2012). Double Reflexivity: The politics of Friendship, Fieldwork and Representation within Ethnographic Studies of Young People. In S. Heath & C. Walker (Eds.), *Innovations in youth research* (pp. 229-247). Basingstoke, UK: Palgrave macmillan.
- Blackman, S. J. (1995). *Youth: Positions and Oppositions*. Aldershot: Avebury Press.
- Blackman, S. J. (2007). Hidden ethnography': Crossing emotional borders in qualitative accounts of young people's lives. *Sociology*, 41(4), 699-716.
- Blomdahl, U., & Claeson, Å. (1989). *Fritidsgården: dess besökare och framtid [The youthcenters, their visitors and future]*: Forskningsenheten, Fritid Stockholm.
- Bot, S. M., Engels, R. C., Knibbe, R. A., & Meeus, W. H. (2005). Friend's drinking behaviour and adolescent alcohol consumption: The moderating role of friendship characteristics. *Addictive Behaviors*, 30(5), 929-947.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Brunborg, G. S., Norström, T., & Storvoll, E. E. (2017). Latent developmental trajectories of episodic heavy drinking from adolescence to early adulthood: predictors of trajectory groups and alcohol problems in early adulthood as outcome. *Drug and alcohol review*.
- Bräker, A.-B., Göbel, K., Scheithauer, H., & Soellner, R. (2015). Adolescent alcohol use patterns from 25 European countries. *Journal of Drug Issues*, 45(4), 336-350.
- Čablová, L., Pazderková, K., & Miovský, M. (2014). Parenting styles and alcohol use among children and adolescents: A systematic review. *Drugs: education, prevention and policy*, 21(1), 1-13.
- Cassell, J. (1980). Ethical principles for conducting fieldwork. *American Anthropologist*, 82(1), 28-41.
- Catalano, R. F., Kosterman, R., Hawkins, J. D., Newcomb, M. D., & Abbott, R. D. (1996). Modeling the etiology of adolescent substance use: A test of the social development model. *Journal of Drug Issues*, 26(2), 429-455.
- Chatterton, P., & Hollands, R. (2002). Theorising urban playscapes: producing, regulating and consuming youthful nightlife city spaces. *Urban Studies*, 39(1), 95-116.

- Christiansen, B. A., Smith, G. T., Roehling, P. V., & Goldman, M. S. (1989). Using alcohol expectancies to predict adolescent drinking behavior after one year. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(1), 93.
- Coleman, L., & Cater, S. (2005). Underage 'binge' drinking: A qualitative study into motivations and outcomes. *Drugs: Education, Prevention & Policy, 12*(2), 125-136.
doi:10.1080/09687630512331323521
- Demant, J., & Landolt, S. (2014). Youth Drinking in Public Places: The Production of Drinking Spaces in and Outside Nightlife Areas. *Urban Studies, 51*(1), 170-184.
doi:10.1177/0042098013484532
- Demant, J., & Østergaard, J. (2006). Festen-et frirum [Party-a free space]. In P. Gundelach & M. Järvinen (Eds.), *Unge, fester og alkohol [Youth, parties and alcohol]* (pp. 47-68). København: Akademisk Forlag.
- Demant, J., & Østergaard, J. (2007). Partying as everyday life: Investigations of teenagers' leisure life. *Journal of Youth Studies, 10*(5), 517-537.
- Donovan, J. E. (2004). Adolescent alcohol initiation: A review of psychosocial risk factors. *Journal of Adolescent Health, 35*(6), 529e527-529e518,.
- Durand, S. C., Fogger, S. A., & McGuinness, T. M. (2016). Update on substance use in adolescence. *Journal of psychosocial nursing and mental health services, 54*(8), 24-27.
- Eiserman, J., Singer, M., Schensul, J., & Broomhall, L. (2003). Methodological challenges in club drug research. *Practicing anthropology, 25*(3), 19-22.
- Englund, A. (2016). *Skolelevers drogvanor: 2014 [Students substance use 2016]* (CAN rapport 161). Retrieved from Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. [The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs]
- Ennett, S. T., Foshee, V. A., Bauman, K. E., Hussong, A., Cai, L., Reyes, H. L. M., . . . DuRant, R. (2008). The social ecology of adolescent alcohol misuse. *Child Development, 79*(6), 1777-1791.
- Enstad, F., Pedersen, W., Nilsen, W., & von Soest, T. (2017). Predicting early onset of intoxication versus drinking—A population-based prospective study of Norwegian adolescents. *Addictive Behaviors Reports, 6*, 1-7.

- ESPAD Group. (2016). *Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* (ESPAD Report 2015). Retrieved from Luxembourg:
- Forkby, T., Johansson, H., & Hansson, S. L. (2008). *Främjande pedagogik. Perspektiv och läroprocesser i ungdomsarbetet [Promoting pedagogy]*. Retrieved from Göteborg:
- Fraga, S., Sousa, S., Ramos, E., Dias, S., & Barros, H. (2011). Alcohol use among 13-year-old adolescents: Associated factors and perceptions. *Public Health, 125*(7), 448-456. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.puhe.2011.01.004>
- Frederiksen, N. J. S., Bakke, S. L., & Dalum, P. (2012). "No alcohol, no party": An explorative study of young Danish moderate drinkers. *Scandinavian Journal of Public Health, 40*(7), 585-590.
- Friese, B., & Grube, J. W. (2014). Teen parties: who has parties, what predicts whether there is alcohol and who supplies the alcohol? *The journal of primary prevention, 35*(6), 391-396.
- Grant, B. F., & Dawson, D. A. (1997). Age at onset of alcohol use and its association with DSM-IV alcohol abuse and dependence: results from the National Longitudinal Alcohol Epidemiologic Survey. *Journal of Substance Abuse, 9*, 103-110.
- Gripe, I. (2015). *Skolelevers drogvanor 2015 [Substance use among students 2015]* (CAN Rapport 154). Retrieved from Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. [The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs]
- Grüne, B., Piontek, D., Slecza, P., Kraus, L., & Pogarell, O. (2017). Drinking location and drinking culture and their association with alcohol use among girls and boys in Europe. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 78*(4), 549-557.
- Gundelach, P., & Järvinen, M. (2006). *Unge, fester og alkohol*. København: Akademisk Forlag.
- Gunnarsson, M. (2012). *Psychological factors associated with substance use in adolescents*. (PhD), University of Gothenburg, Gothenburg, Sweden.
- Guttormsson, U., & Leifman, H. (2016). *ESPAD i Sverige Europaperspektiv på skolungdomars drogvanor 1995-2015 [ESPAD in Sweden, European perspectives on students drughabits 1995-2015]*. Retrieved from Stockholm: Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning,

- CAN. [The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs]
- Hall, T., Coffey, A., & Williamson, H. (1999). Self, Space and Place: Youth identities and citizenship. *British Journal of Sociology of Education, 20*(4), 501-513. doi:10.1080/01425699995236
- Halldén, G. (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Hallgren, M., Leifman, H., & Andréasson, S. (2012). Drinking Less But Greater Harm: Could Polarized Drinking Habits Explain the Divergence Between Alcohol Consumption and Harms among Youth? *Alcohol and Alcoholism, 47*(5), 581-590.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin, 112*(1), 64.
- Heath, S. (2009). *Researching Young People's Lives*. In E. Cleaver (Series Ed.), R. Brooks (Ed.). Retrieved from <http://methods.sagepub.com/book/researching-young-peoples-lives> doi:10.4135/9781446249420
- Heiman, G. A., Ogburn, E., Gorroochurn, P., Keyes, K. M., & Hasin, D. (2008). Evidence for a two-stage model of dependence using the NESARC and its implications for genetic association studies. *Drug and Alcohol Dependence, 92*(1), 258-266.
- Hägele, C., Friedel, E., Kienast, T., & Kiefer, F. (2014). How do we 'learn' addiction? Risk factors and mechanisms getting addicted to alcohol. *Neuropsychobiology, 70*(2), 67-76.
- IQ-initiativet. (2015). Tonårsparlören 2015 [Teenage phrase-book 2015]. In IQ-initiativet (Ed.), (pp. 1-144). Stockholm: IQ-initiativets AB.
- Jayne, M., Holloway, S. L., & Valentine, G. (2006). Drunk and disorderly: alcohol, urban life and public space. *Progress in Human Geography, 30*(4), 451-468.
- Jayne, M., Valentine, G., & Gould, M. (2012). Family life and alcohol consumption: The transmission of 'public' and 'private' drinking cultures. *Drugs: education, prevention and policy, 19*(3), 192-200.
- Jayne, M., Valentine, G., & Holloway, S. L. (2008). Geographies of alcohol, drinking and drunkenness: a review of progress. *Progress in Human Geography, 32*(2), 247-263.

- Jayne, M., Valentine, G., & Holloway, S. L. (2011). *Alcohol, Drinking, Drunkenness: (dis) orderly Spaces*: Farnham: Ashgate Publishing Company.
- Johansson, T. (2010). Etnografi som teori, metod och livsstil (Ethnography as theory, method and lifestyle). In *Educare 2010 nr 1 (6)* (pp. 7-29). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola.
- Järvinen, M., & Gundelach, P. (2007). Teenage drinking, symbolic capital and distinction. *Journal of Youth Studies*, 10(1), 55-71.
- Kallstenius, J. (2010). *De mångkulturella innerstadsskolorna: Om skolval, segregation och utbildningsstrategier i Stockholm [The multi-cultural inner-city schools]*. (PhD), Acta Universitatis Stockholmiensis,
- Kapetanovic, S., Bohlin, M., Skoog, T., & Gerdner, A. (2017). Structural relations between sources of parental knowledge, feelings of being overly controlled and risk behaviors in early adolescence. *Journal of Family Studies*, 1-17.
- Kendler, K. S., Sundquist, K., Ohlsson, H., PalmÚr, K., Maes, H., Winkleby, M. A., & Sundquist, J. (2012). Genetic and familial environmental influences on the risk for drug abuse: a national Swedish adoption study. *Archives of General Psychiatry*, 69(7), 690-697.
- Kloep, M., Hendry, L. B., Ingebrigtsen, J., Glendinning, A., & Espnes, G. A. (2001). Young people indrinking'societies? Norwegian, Scottish and Swedish adolescents' perceptions of alcohol use. *Health Education Research*, 16(3), 279-291.
- Kokotailo, P. P., Behnke, M., Levy, S., Sims, T.H., Williams, J.F., & Wunsch, M.J. (2010). Alcohol use by youth and adolescents: a pediatric concern. *Pediatrics*, 125(5), 1078-1087.
- Kuntsche, E., Rossow, I., Simons-Morton, B., Bogt, T. T., Kokkevi, A., & Godeau, E. (2013). Not early drinking but early drunkenness is a risk factor for problem behaviors among adolescents from 38 European and North American countries. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 37(2), 308-314.
- Lee, N. (2001). *Childhood and society: Growing up in an age of uncertainty*: McGraw-Hill Education (UK).
- Leung, R. K., Toumbourou, J. W., & Hemphill, S. A. (2014). The effect of peer influence and selection processes on adolescent

- alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Health psychology review*, 8(4), 426-457.
- Lieberg, M. (2000). *Ungdom i småort. Om ungdom, identitet och lokala livsformer. [Youth in small towns. On youth, identity and local ways of living]* (Vol. 1:2000). Lund: Lunds tekniska högskola.
- Lipperman-Kreda, S., Gruenewald, P. J., Bersamin, M., Mair, C. F., & Grube, J. W. (2017). Adolescent drinking in different contexts: What behaviors do parents control? *Addictive Behaviors Reports*.
- long Foley, K., Altman, D., & Wolfson, M. (2004). Adults' approval and adolescents' alcohol use. *Journal of Adolescent Health*, 35(4), 345. e317-345. e326.
- Mahoney, J. L., Stattin, H., & Lord, H. (2004). Unstructured youth recreation centre participation and antisocial behaviour development: Selection influences and the moderating role of antisocial peers. *International Journal of Behavioral Development*, 28(6), 553-560.
- Maimaris, W., & McCambridge, J. (2013). Age of first drinking and adult alcohol problems: systematic review of prospective cohort studies. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 68(3), 268-274.
- Marschall-Lévesque, S., Castellanos-Ryan, N., Vitaro, F., & Séguin, J. R. (2014). Moderators of the association between peer and target adolescent substance use. *Addictive Behaviors*, 39(1), 48-70.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: SAGE.
- Matthews, H., Limb, M., & Taylor, M. (2000). The 'street as thirdspace'. *Children's geographies: Playing, living, learning*, 8, 1-22.
- Measham, F. (2002). Doing gender-doing drugs: Conceptualizing the gendering of drugs cultures. *Contemp. Drug Probs.*, 29, 335.
- Moore, D. (2004). Beyond "subculture" in the ethnography of illicit drug use. *Contemporary Drug Problems*, 31(2), 181-212.
- Newburn, T., & Shiner, M. (2001). Teenage kicks? Young people and alcohol: a review of the literature. In. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Oldenburg, R., & Brissett, D. (1982). The third place. *Qualitative sociology*, 5(4), 265-284.

- Pape, H., & Bye, E. K. (2017). Drinking with parents: Different measures, different associations with underage heavy drinking? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 1455072517740235.
- Patton, G. C., Coffey, C., Carlin, J. B., Sawyer, S. M., & Wakefield, M. (2006). Teen smokers reach their mid twenties. *Journal of Adolescent Health*, 39(2), 214-220.
- Pedersen, W., Bakken, A., & Soest, T. (2015). Adolescents from affluent city districts drink more alcohol than others. *Addiction*, 110(10), 1595-1604.
- Pedersen, W., & Skrondal, A. (1998). Alcohol consumption debut: predictors and consequences. *Journal of Studies on Alcohol*, 59(1), 32-42.
- Pennay, A., & Room, R. (2012). Prohibiting public drinking in urban public spaces: A review of the evidence. *Drugs: education, prevention and policy*, 19(2), 91-101.
- Percy, A., Wilson, J., McCartan, C., & McCrystal, P. (2011). *Teenage drinking cultures*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Petrilli, E., Beccaria, F., Prina, F., & Rolando, S. (2014). Images of alcohol among Italian adolescents. Understanding their point of view. *Drugs: education, prevention and policy*, 21(3), 211-220.
- Pettersson, C., Linden-Boström, M., & Eriksson, C. (2009). Parental attitudes and behaviour concerning adolescent alcohol consumption: do sociodemographic factors matter? *Scandinavian Journal of Public Health*, 37, 509-517.
- Pisinger, V. S., Holst, C. A., Bendtsen, P., Becker, U., & Tolstrup, J. S. (2017). Perceived parental alcohol problems and drinking patterns in youth: a cross-sectional study of 69,030 secondary education students in Denmark. *Preventive Medicine*.
- Pitkänen, T., Lyyra, A. L., & Pulkkinen, L. (2005). Age of onset of drinking and the use of alcohol in adulthood: a follow-up study from age 8–42 for females and males. *Addiction*, 100(5), 652-661.
- Plant, M. A., Bagnall, G., & Foster, J. (1990). Teenage heavy drinkers: Alcohol-related knowledge, beliefs, experiences, motivation and the social context of drinking. *Alcohol and Alcoholism*, 25(6), 691-698.

- Prescott, C. A., & Kendler, K. S. (1999). Age at first drink and risk for alcoholism: a noncausal association. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 23(1), 101-107.
- Roberts, M. (2015). 'A big night out': Young people's drinking, social practice and spatial experience in the 'liminoid' zones of English night-time cities. *Urban Studies*, 52(3), 571-588.
- Roberts, M., Townshed, T., Pappalepore, I., Eldridge, A., & Mulyawan, B. (2012). Local variations in youth drinking cultures. In: York: Joseph Rowntree Foundation.
- Robinson, C. (2009). 'Nightsapes and leisure spaces': an ethnographic study of young people's use of free space. *Journal of Youth Studies*, 12(5), 501-514.
- Rossow, I. (2006). Inferences of associations and implications for prevention: the case of early drinking onset. In J. Elster, H. O. Melberg, & O. Skog (Eds.), *Understanding choice, explaining behavior: Essays in honor of Ole-Jørgen Skog* (pp. 259-272). Oslo: Unipub forlag/Oslo Academic press.
- Rossow, I., Keating, P., Felix, L., & McCambridge, J. (2016). Does parental drinking influence children's drinking? A systematic review of prospective cohort studies. *Addiction*, 111(2), 204-217.
- Rossow, I., & Kuntsche, E. (2013). Early Onset of Drinking and Risk of Heavy Drinking in Young Adulthood—A 13-Year Prospective Study. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 37(s1).
- Sato, H. (2004). *Droger och identitetsskapande: kulturella perspektiv på alkohol och narkotika i svenska ungdomsgrupper [Drugs and identity-creating aspects on alcohol and drugs among swedish youthgroups]*: Centrum för socialvetenskaplig alkohol-och drogforskning (SoRAD) Stockholms Universitet.
- SBU. (2015). *Interventions to prevent misuse of alcohol, drugs and gambling in youth*. Retrieved from Stockholm:
- Silverman, D. (2011). *Interpreting Qualitative Data* (4TH Edition ed.). London: SAGE.
- Smith, O. (2014). *Contemporary adulthood and the night-time economy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Socialdepartementet. (2016). *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016-2020 (A collected strategy for alcohol, narcotics and tobaccopolitics)*. In. Retrieved: Socialdepartementet

from:<http://www.regeringen.se/rattsdokument/skrivelse/2016/02/skr.20151686/>

- Sondi, A., & Turner, C. (2011). The influence of family and friends on young people's drinking. In: York: Joseph Rowntree Foundation.
- Soukup, C. (2006). Computer-mediated communication as a virtual third place: building Oldenburg's great good places on the world wide web. *New Media & Society*, 8(3), 421-440.
- Statistics Sweden [Statistiska centralbyrån]. (2017). Befolkningens utbildning [Population education level]. Retrieved from <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/befolkningens-utbildning/>
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental review*, 28(1), 78-106.
- Steinberg, L. (2017). *Adolescence* (11th ed.). New York, NY: McGraw Hill Education.
- Steinberg, L., & Monahan, K. C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43(6), 1531.
- Storvoll, E. E., Rossow, I., & Pape, H. (2010). Where do adolescents get drunk? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 27, 3.
- Sulkunen, P. (2002). Between culture and nature: Intoxication in cultural studies of alcohol and drug use. *Contemporary Drug Problems*, 29(2), 253-276.
- Szmigin, I., Griffin, C., Mistral, W., Bengry-Howell, A., Weale, L., & Hackley, C. (2008). Re-framing 'binge drinking' as calculated hedonism: Empirical evidence from the UK. *International Journal of Drug Policy*, 19(5), 359-366.
- Thomas, D. R. (2006). A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237-246.
- Thor, S. (2017). *Skolelevers drogvanor 2017 [Students substance use 2017]*. Retrieved from Stockholm: Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning, CAN. [The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs]
- Townshend, T. G. (2013). Youth, alcohol and place-based leisure behaviours: A study of two locations in England. *Social Science & Medicine*.

- Valentine, G. (1997). "Oh Yes I Can." "Oh no you can't": Children and parents' understandings of kids' competence to negotiate public space safely. *Antipode*, 29(1), 65-89.
- Valentine, G., Holloway, S., Knell, C., & Jayne, M. (2008). Drinking places: Young people and cultures of alcohol consumption in rural environments. *Journal of Rural Studies*, 24(1), 28-40.
- Valentine, G., Holloway, S. L., Jayne, M., & Knell, C. (2007). Drinking places: where people drink and why. In: York: Joseph Rowntree Foundation.
- Valentine, G., Jayne, M., & Gould, M. (2014). The proximity effect: The role of the affective space of family life in shaping children's knowledge about alcohol and its social and health implications. *Childhood*, 21(1), 103-118.
- Velleman, R. (2009). *Influences on how children and young people learn about and behave towards alcohol: A review of the literature for the Joseph Rowntree Foundation (part one)* (1859357156). Retrieved from York:
- Wikström, T., & Olsson, L. (2012). *Stadens möjligheter - platser och stråk* Retrieved from Lund: Region Skåne
- Wilkinson, S. (2015). Young people's alcohol-related urban im/mobilities I. In T. Thurnell-Read (Ed.), *Drinking Dilemmas: Space, Culture and Identity* (pp. 132-159). London: Routledge.
- Wilkinson, S. (2017). Drinking in the dark: shedding light on young people's alcohol consumption experiences. *Social & Cultural Geography*, 18(6), 739-757.
- Østergaard, J. (2007). Mind the gap or gender?: When boys and girls get drunk at the party. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs (NAT)*, 24(2), 127-148.